

PARI MUUTTUJAA MATKALLA

Valvottu koevapaus vankilasta vapautuvan vangin elämänhallinnan tukena

**Pauliina Palovaara
Pro gradu –tutkielma
Sosiaalityön
maisteriohjelma
Yhteiskuntatieteiden
ja filosofian laitos
Jyväskylän yliopisto
Kevät 2018**

TIIVISTELMÄ

PARI MUUTTUJAA MATKALLA

Valvottu koevapaus vankilasta vapautuvan vangin elämänhallinnan tukena

Pauliina Palovaara

Sosiaalityön maisteriohjelma

Pro gradu -tutkielma

Yhteiskuntatieteiden ja filosofian laitos

Jyväskylän yliopisto

Ohjaaja: yliopistonlehtori Maritta Itäpuisto

Kevät 2018

71 sivua + 2 liitettä

Valvottu koevapaus on Suomessa käytössä oleva ehdottoman vankeusrangaistuksen viimeinen vaihe ennen ehdonalaiseen vapauteen pääsemistä. Tutkimuksessa tarkastellaan valvotun koevapauden kautta vapautuneiden vankien omakohtaisia kokemuksia elämänhallinnan tunteestaan sekä miten valvottu koevapaus on tukenut heidän elämänhallintaansa.

Tutkimuksen teoreettinen viitekehys perustuu osittain Aaron Antonovskyn (1979) koherenssin tunteen teoriaan, jonka mukaan yksilön elämänhallinnan tunne muodostuu elämän ymmärrettävyyden, hallittavuuden ja mielekkyyden osa-alueiden pohjalta. Vahvassa koherenssin tunteessa kaikki kolme osa-aluetta ovat hyvässä vuorovaikutuksessa keskenään. Tutkimuksen tekoa ovat ohjanneet lisäksi valvotun koevapauden ja elämänhallinnan käsitteet.

Laadullisen tutkimuksen aineiston muodostavat kuuden valvotun koevapauden kautta vapautuneen vangin teemahaastattelut. Aineiston analyysimenetelmänä on käytetty teoriasidonnaista laadullista sisällönanalyysia.

Haastateltavat kuvailivat elämänhallinnan tunnettaan realistisesti ja avoimesti. Tulosten perusteella elämänhallinnan tunteen muodostumiseen vaikuttavat monet eri tekijät, jotka tukevat toisiaan kytkeytyen näin useampaan kuin yhteen elämänhallinnan osa-alueeseen. Valvotun koevapauden aikana vapautuvan vangin elämänhallintaa tukevat parhaiten koevapauden yksilöllinen valmistelu, koevapauden suorittamisen puitteet ja säännöllinen arki sekä konkreettinen tuki ja kontrolli. Tärkeimpiä yksittäisiä tekijöitä ovat säännöllinen arki, siviiliolosuhteet ja muilta saatu tuki. Tuen osalta korostui vertaisilta saadun tuen merkitys. Kokemukset valvotusta koevapaudesta ovat tulosten perusteella myönteisiä. Vapautuvan vangin oman motivaation ja muutosvaiheen merkitystä voitaneen kuitenkin pitää ilmeisenä esimerkiksi sen suhteen, onko hän valmis ottamaan tukea vastaan tai toimimaan yhteiskuntaan integroitumistaan edistävällä tavalla valvotun koevapauden suorittamisen aikana.

Asiasanat: vanki, valvottu koevapaus, elämänhallinta, koherenssi, tuki, vankilasta vapautuminen

ABSTRACT

A COUPLE OF VARIABLES ALONG THE WAY

Implementing Supervised Probationary Freedom in Supporting the Convict in Coping when Released from Prison

Pauliina Palovaara

Social Work

Master's Thesis

Department of Social Sciences and Philosophy

University of Jyväskylä

Supervisor: university lecturer Maritta Itäpuisto

Spring 2018

71 pages + 2 appendices

In Finland, supervised probationary freedom is the last stage of unconditional imprisonment before probation. This research focuses on convicts that have been released through supervised probationary freedom and how well they themselves feel that they are coping. This research also focuses on how supervised probationary freedom has supported the convicts in coping.

The theoretical framework of this research is partly based on the theory of the sense of coherence by Aaron Antonovsky (1979). According to his theory, comprehensibility, manageability and meaningfulness construct the sense of coherence and how an individual feels that he or she is able to cope with life. These three building blocks are in good interaction with each other when the sense of coherence is strong.

The qualitative research is based on theme interviews of six convicts who have been released through supervised probationary freedom. This material has been analysed with qualitative theory-based content analysis.

The interviewees were realistic and open in describing how they were coping. Based on the research results, the feeling of coping is the sum of many factors that support each other. Thus, the factors that construct the feeling of coping are intertwined. The best procedure in supporting a convict released through supervised probationary freedom is to prepare the probationary freedom individually, to establish the circumstances under which the probationary freedom is carried out, to build the every-day life on regular routines and to support and control the convict in a concrete manner. Regular every-day life, circumstances outside prison and support from other people were seen as the most important individual factors. Peer support was perceived as exceptionally important. According to the research results, experiences of supervised probationary freedom are positive. The motivation of the convict to be released and the significance of the transitional phase can be viewed as obvious in relation to whether he or she is susceptible to receiving support or to functioning in ways that enhance his or her integration into society during supervised probationary freedom.

Keywords: convict, supervised probationary freedom, coping, coherence, support, release from prison

SISÄLTÖ

TIIVISTELMÄ
ABSTRACT
SISÄLTÖ

1 JOHDANNOKSI.....	1
2 RANGAISTUSSEURAAMUKSET JA SUUNNITELMALLINEN VANKEUS	4
2.1 Rangaistusseuraamukset Suomessa.....	4
2.2 Ehdoton vankeusrangaistus suoritetaan vankilassa.....	6
2.3 Rangaistusajan suunnitelma.....	7
3 VAIHEITTAIN VAPAUTEEN	9
3.1 Tavoitteena yhteiskuntaan integroituminen.....	9
3.2 Valvottu koevapaus – suunnitelmallisuutta, valvontaa ja tukea.....	11
3.3 Edellytykset koevapauteen sijoittumiselle	13
3.4 Koevapaus on valvottua aikaa	15
4 ELÄMÄNHALLINTA	17
4.1 Elämänhallinta käsitteenä	17
4.2 Koherenssi – tunne, että hallitsee elämäänsä.....	18
4.3 Elämänhallinta Rikosseuraamuslaitoksen työtä ohjaavissa laeissa.....	20
4.4 Valvottu koevapaus ja elämänhallinta	21
5 TUTKIMUKSEN TOTEUTTAMINEN.....	24
5.1 Tavoite ja tutkimuskysymykset	24
5.2 Teemahaastattelu aineistonkeruumenetelmänä	25
5.3 Tutkimukseen osallistujat ja haastattelut	26
5.4 Aineiston käsittely	29
6 ELÄMÄNHALLINTA HAASTATELTAVIEN KERTOMANA.....	33
6.1 Ymmärrettävyys	33
6.2 Hallittavuus.....	38
6.3 Mielekkyyys.....	42
6.4 Elämänhallinnan tunne on monen tekijän summa.....	46
7 VALVOTTU KOEVAPAAUS ELÄMÄNHALLINNAN TUKENA.....	49
7.1 Yksilöllisyys osana koevapauden valmistelua	49
7.2 Puitteet ja rutiinit vapauteen valmentajina.....	52
7.3 Tuki ja kontrolli apuna elämänmuutoksessa.....	58
7.4 Valvottu koevapaus tukee elämänhallintaa.....	62
8 POHDINTA.....	65
LÄHTEET.....	69

LIITE 1: Teemahaastattelurunko

LIITE 2: Pyyntö osallistua haastattelututkimukseen

TAULUKOT

Taulukko 1. Koherenssin tunteen muodostumiseen vaikuttavat tekijät.....	47
Taulukko 2. Valvotun koevapauden elämänhallintaa tukevat elementit	62

1 JOHDANNOKSI

Elämäntavan muutos. Moni meistä on sellaista kokeillut ja useat ovat sellaista yrittäessään myös epäonnistuneet. Tavoistaan on voinut olla vaikea irrottautua tai olosuhteet eivät ole olleet riittävän tukevat muutoksen aikaan saamiselle. Pyrkimyksestä muuttaa elämäntapaansa on monesti kyse myös vangin (myöhemmin myös *asiakas*) vapautuessa vankilasta. Rikoksetonta aikaa on takana ehdottoman vankilatuomion verran ja vankilassa vietetty aika on saattanut laittaa elämän tärkeysjärjestystä uusiksi. Yhteiskuntaan palaamisen edellytyksenä voitaneen kuitenkin pitää tiettyjen perusasioiden täyttymistä elämässä. Yksi perustavanlaatuinen lähtökohta onnistuneelle elämänmuutokselle on, että yksilölle syntyy jonkinlainen tunne oman elämänsä hallinnasta.

Vangin vapautuessa vankilasta monella elämänhallinnan osa-alueella voi olla puutteita. Vapautuvan vangin yhteiskuntaan integroitumisen haasteita voivat olla muun muassa asunottomuus, eri asteiset päihdeongelmat, työttömyys, velkaantuneisuus sekä rikosmyönteinen elämäntapa (Howerton, Burnett, Byng & Campbell 2009 Granfeltin 2014, 262–263 mukaan; Kivivuori & Linderborg 2009, 156–159). Vapautuvaa vankia seuraa siviiliin myös vankeustuomion myötä saatu leima. Henkilö on voinut leimautua rikolliseksi ja entiseksi vangiksi, mikä asettaa haasteita myös asiakkaan ja työntekijän väliselle kohtaamiselle. Ennen vapautumista usein monella elämän osa-alueella on tehtävä valmisteluja, jotta tunne elämänhallinnasta voisi syntyä.

Uusi vankeuslaki (767/2005) tuli voimaan 1.1.2006 vankeinhoidon kokonaisuudistuksen yhteydessä. Uuden lain tavoitteena oli lisätä vankeuden täytäntöönpanon aikana vangin valmiuksia rikoksettomaan elämäntapaan sekä tukea elämänhallintaa ja yhteiskuntaan integroitumista (Vankeuslaki 767/2005). Myöhemmin, vuonna 2014, voimaan tulleen koevapauslain myötä mahdollistui myös vankilasta vapautuminen entistä hallitummin. Koevapauslaki (629/2013) tavoitteli vangin yhteiskuntaan palauttamista suunnitelmallisella ja vaiheittaisella vapauttamisella. Valvotun koevapauden käyttöönotto mahdollisti tuomion loppuun suorittamisen valvotusti ja tuetusti kotioloissa (Laki valvotusta koevapaudesta 629/2013).

Valvotun koevapauden käyttöön ottojen määrä osana vankeusprosessia on ollut tasaisessa kasvussa. Lisäksi koevapauteen sijoitettujen vankien on nähty olevan motivoituneita koevapaudelle asetettujen tavoitteiden toteuttamiseen. Koevapauden valmisteluvaiheessa huomiota kiinnitetään asunnon ja säännöllisen toiminnan löytymiseen sekä luodaan vapautumista ja yhteiskuntaan integroitumista tukevat kontaktit tarvittaviin sosiaali-, terveys- ja työllisyyspalveluihin. (Hartoneva, Mohell, Pajuoja & Vartia 2015, 388–392.)

Kiinnostukseni tutkia valvottua koevapautta vapautuvan vangin elämänhallinnan tukena kumpuaa työkokemuksestani vankien parissa. Olen nähnyt monenlaisia ihmisiä ja tilanteita, jopa hätää siitä, minne elämä kuljettaa vapautumisen jälkeen. Vaikka motivaatio esimerkiksi päihteettömänä pysymiseen olisi yksilöllä itsellään, aina muut elämän peruspuitteet eivät ole siinä määrin kunnossa, että pelkkä halu päihteettömyyteen riittäisi pitämään hänet pois rikosmyönteisestä elämäntavasta.

Olen ollut Rikosseuraamuslaitoksen palveluksessa vuodesta 2006 vuoteen 2016. Työskentelin alkuun vartijana neljässä valvonnaltaan eri tasoisessa vankilassa, jonka jälkeen hetken ohjaajana erään avolaitoksen kuntoutustiimissä. Rikosseuraamuslaitoksen toimintatavat, rangaistusmuodot ja asiakaskunta ovat työvuosien aikana tulleet tutuiksi. Valvotun koevapauden valmistelujen myötä olen perehtynyt käytännössä siihen, miten tärkeää on luoda kullekin vapautuvalle vangille koevapauden ajalle yksilöllinen rangaistusajan suunnitelma. Työntekijän näkökulmasta merkittävänä on näyttäytynyt myös asiakkaan osallistamisen tärkeys oman vapautumisensa valmistelussa. Vuonna 2016 aloitin lastensuojelutyön, jossa Rikosseuraamuslaitoksen kanssa tehtävä yhteistyö on ollut osa arkea. Yhteistyötä on saanut tehdä vanhempien osallistamisen ja tukemisen tiimoilta sekä lapsen ja vanhemman välisen yhteydenpidon turvaamiseksi. Näiden vuosien aikana olen kasvanut ammatillisesti. Rangaistus- ja turvallisuuskeskeinen ajatteluni on väistynyt asiakkaan historian ja vaille jäämisen ymmärtämisen tieltä. Samalla olen kehittynyt pohtimaan, miten aikuisellakin iällä yksilöllä on mahdollisuus suureen muutokseen, jos oma halu ja riittävä tuki ovat läsnä arjessa.

Tutkimukseni kiinnittyy sosiaalityön tutkimuskenttään. Koevapauden valmisteluvaiheessa oleellinen osa työskentelyä on siviilitoimijoiden kanssa tehtävä yhteistyö selvitetessä edellytyksiä koevapauteen sijoittamiseen. Asunto, työ ja toimeentulo ovat perusedellytyksiä, joihin usein tarvitaan valmisteluvaiheessa avuksi esimerkiksi aikuissosiaalityötä ja

työllisyyspalveluja. Lisäksi tällä hetkellä vapautuvien vankien auttamisessa ja tukemisessa ovat suuressa roolissa erilaiset kolmannen sektorin toimijat.

Valvotun koevapauden valmistelu ja sen aikainen työskentely eivät ole yksinomaan Rikosseuraamuslaitoksen työtä, vaan edellyttävät monialaista yhteistyötä eri toimijoiden kesken. Tutkimuksessani olen kiinnostunut siitä, miten valvotun koevapauden kautta vapautuneet vangit kokevat elämänhallinnan tunteensa ja miten koevapaus on tukenut heidän elämänhallintaansa. Tarkastelen laadullisin menetelmin kerättyä aineistoani osittain Aaron Antonovskyn (1979) määrittämien koherenssin, eli *elämänhallinnan tunteen*, osa-alueiden – ymmärrettävyyden, hallittavuuden ja mielekkyyden – pohjalta. Aineistoni koostuu kuuden valvotun koevapauden kautta vapautuneen vangin teemahaastatteluista. Ennakkotietämykseni perusteella oletan, että valvotun koevapauden sisältö tukee vapautuvan vangin elämänhallintaa hyvin. Asiakkaiden oma kokemus koevapaudesta elämänhallintansa tukena voi olla ristiriitainen, sillä se on edelleen rangaistusaikaa ja pitää sisällään paljon valvontaa.

Pidän tärkeänä, että rangaistusmuotoja ja Rikosseuraamuslaitoksen toimintatapoja kehitettäessä kuullaan myös asiakkaan ääntä. Kun tavoitellaan uusintarikollisuuden vähenemistä ja yhteiskuntaan integroitumista, itse asiakkaan osallistaminen työn sisältöjen kehittämiseen nousee tärkeään rooliin. Asiakkaiden omien kokemusten kuuleminen on tärkeää, jotta esimerkiksi työn sisältöjä ja vaikuttavuutta voitaisiin arvioida mahdollisimman kattavasti. Tutkimukseni tuottaa tärkeää tietoa siitä, miten valvottu koevapaus edistää vapautuvan vangin elämänhallintaa. Tutkimukseni aihe on myös erityisen ajankohtainen maakunta- ja sote-uudistuksen aikakautena, jolloin sosiaali- ja terveysalan rakennetta, palveluja ja rahoitusta uudistetaan. Tutkimuksella tuotan tietoa, joka on hyödyksi sosiaalialan palveluja kehitettäessä sekä arvioitaessa valvotun koevapauden sisältöä ja tarkoituksenmukaisuutta. Tutkimustuloksista voi olla oleellista hyötyä myös kehitettäessä jatkossa julkisen hallinnon eri tasojen – valtion, maakunnan ja kunnan – sekä muiden toimijoiden välistä yhteistyötä.

2 RANGAISTUSSEURAAMUKSET JA SUUNNITELMALLINEN VANKEUS

Valvottu koevapaus yksi osa vankeusprosessia. Jotta lähtökohdat koevapauteen sijoittamiselle selkiytyisivät, katson aiheelliseksi esitellä aluksi lyhyesti suomalaista seuraamusjärjestelmää. Tässä luvussa avaan maassamme käytössä olevia rangaistusseuraamuksen käsitteitä ja kerron ehdottoman vankeusrangaistuksen suorittamisajasta.

2.1 Rangaistusseuraamukset Suomessa

Suomessa on rikoksen teon seurauksena käytössä viisi päärangaistuslajia: sakko, ehdollinen vankeus, yhdyskuntapalvelu, valvontarangaistus ja ehdoton vankeus. Yleisin rikoksesta saatu rangaistus on *sakko*. Sakon voi maksaa rahalla, mutta maksamatta jätetty sakko voidaan muuttaa vankeudeksi, jolloin tuomittu suorittaa maksamattoman osan sakoista niin kutsuttuna sakon muuntorangaistuksena vankilassa. (Lappi-Seppälä 2000, 144, 170.)

Vankeusrangaistus voi Suomessa olla määräaikainen tai elinkautinen. Vankeutta tuomitaan rikoksen tehneelle henkilölle silloin, kun tehtyä rikosta ei voi sovittaa sakolla. Vankeutta on kahta lajia: ehdollista ja ehdotonta. Lyhyet, alle kahden vuoden mittaiset, tuomiot määrätään usein *ehdollisena vankeutena*. Ehdollisen vankeustuomion ajaksi tuomitulle määrätään yhdestä kolmeen vuoden mittainen koeaika. Jos tuomittu tekee koeaikana rikoksen ja saa siitä tuomion, voidaan kyseinen ehdollinen vankeus, jota hän parhaillaan suorittaa, muuttaa ehdottomaksi vankeudeksi joko osittain tai kokonaan. Ehdolliseen vankeuteen voidaan liittää myös oheisseuraamuksia kuten oheissakko tai yhdyskuntapalvelurangaistus. Suomessa valtaosa vankeusrangaistuksista tuomitaan ehdollisena. Rikoksen uusiminen kuitenkin vähentää mahdollisuutta ehdollisen vankeusrangaistuksen suorittamiseen. (Lappi-Seppälä 2000, 110, 175–176, 187–193.)

Alle kahdeksan kuukauden mittaisen vankeusrangaistuksen voi suorittaa tietyin ehdoin myös yhdyskuntapalveluna. *Yhdyskuntapalvelu* on rikkeetöntä palveluaikaa, jolloin palvelulle asetettuja ehtoja on noudatettava hyvin tarkasti. Yhdyskuntapalvelu on käytännössä

rangaistuksen määrittämän tuntimäärän mukaisesti tehtävää palkatonta työtä palvelupai-
kassa, joka tuomitulle on määrätty Rikosseuraamuslaitoksen toimesta. Jos tuomittu palvelu-
aikana rikkoo sille asetettuja ehtoja, muutetaan loppurangaistus vankeudeksi, jolloin tuo-
mittu suorittaa rangaistuksensa loppuun ehdottomana vankeutena. (Lappi-Seppälä 2000,
196–206.)

Valvontarangaistus voidaan määrätä rikoksen tehneelle henkilölle, jos sen katsotaan olevan
hänen sosiaalisen selviytymisensä taikka uusien rikosten teon ehkäisyn kannalta tarkoituk-
senmukaista. Aiempi rikostausta voi kuitenkin olla esteenä valvontarangaistuksen tuomitse-
miselle. Valvontarangaistuksen aikana tuomittu asuu omassa kodissaan ja osallistuu toi-
meenpanosuunnitelmassa määritettyyn toimintaan kuten työhön, koulutukseen tai muuhun
tilannettaan edistävään toimintaan. Valvontarangaistukseen määrätyn henkilön on oltava ko-
tona tiettyihin aikoihin vuorokaudessa ja lisäksi noudatettava hänelle määritettyä liikkuma-
aluetta kodin ulkopuolella. Liikkuma-alue voi olla esimerkiksi oma kotikaupunki. Valvon-
tarangaistus on päihteetöntä aikaa. Valvontarangaistuksen ehtojen rikkominen voi johtaa
valvontarangaistuksen keskeyttämiseen, jolloin loput tuomiosta suoritetaan vankilassa. Val-
vontarangaistuksen aikana tuomittua valvotaan Rikosseuraamuslaitoksen toimesta sähköi-
sesti teknisin välinein, päihdetestein sekä tekemällä valvontakäyntejä tuomitun asuntoon tai
toimintapaikalle. Valvontarangaistus vastaa sisällöltään pitkälti valvottua koevapautta, jota
esittelen paremmin luvussa 3. (Mäkipää 2013, 455–458.)

Ehdoton vankeusrangaistus tulee edellä mainittujen seikkojen lisäksi kyseeseen, jos rikok-
sesta tuomittu vankeusrangaistus on pituudeltaan yli kahdeksan kuukautta, tai jos yhdyskun-
tapalvelua ei lain mukaan ole mahdollista suorittaa. Ehdoton vankeusrangaistus voi olla joko
määräaikainen tai elinkautinen. Määräaikaisen ehdottoman vankeusrangaistuksen vähim-
mäispituus on 14 vuorokautta ja enimmillään 12 vuotta. Murhasta voidaan Suomessa tuo-
mita *elinkautiseen vankeusrangaistukseen*, josta voi vapautua aikaisintaan, kun vankilassa-
oloaikaa on kertynyt 12 vuotta. (Lappi-Seppälä 2000, 110, 137–138.)

Ehdottomaan vankeusrangaistukseen tuomitut suorittavat rangaistuksiaan eri syistä. Vuonna
2016 väkivaltarikoksista tuomiota suorittavien vankien osuus oli noin 40 prosenttia, omai-
suusrikoksista tuomittujen reilu 25 prosenttia ja seksuaalirikoksista tuomittujen määrä 5 pro-
senttia kaikista vangeista. Päihteisiin liittyvistä rikoksista tuomiota suoritti 27 prosenttia
vangeista. (Rikosseuraamuslaitos 2017, 15–16.) Päihteiden käytön yhteys tehtyihin rikoksiin

on kuitenkin edellä mainittua lukua suurempi. Moni rikos on voitu tehdä päihteiden vaikutuksen alaisena olematta kyse kuitenkaan päihteisiin suoranaisesti liittyvästä rikoksesta. Kuussaari, Tourunen, Knuuti, Lind & Ämmälä (2017) totesivat vastikään rikosseuraamusyksiköiden asiakkaiden päihteidenkäyttöä ja palveluja tarkastelevassa katsauksessaan vankien päihderiippuvuuden olevan monikertaista verrattuna keski-ikäiseen aikuisväestöön.

2.2 Ehdoton vankeusrangaistus suoritetaan vankilassa

Vankilassa tuomiotaan suorittavien vankien keski-ikä vuonna 2016 oli noin 38 vuotta. Alle 25-vuotiaiden tuomittujen osuus oli viimeisten vuosien aikana pienentynyt, kun taas yli 50-vuotiaiden osuus vastaavasti hieman nousut. Vuonna 2016 naisvankien osuus kaikista vangeista oli seitsemän prosenttia. Heistä noin puolet oli tuomittu väkivaltarikoksista. Ensimmäistä vankeustuomiotaan suorittavien vankien osuus vuoden 2016 tilastossa oli 36 prosenttia ja kolmesta seitsemään vankeustuomiota suorittaneiden osuus noin 30 prosenttia. Vähintään kahdeksatta kertaa vankilassa oli noin viidesosa kaikista vangeista. Vuonna 2016 Suomen vankiloissa suoritti rangaistustaan päivittäin keskimäärin 3 120 vankia, joista naisten osuus oli 229 vankia. (Rikosseuraamuslaitos 2017, 16–17, 41.)

Suomen vankilat on jaettu suljettuihin vankiloihin ja avolaitoksiin, jotka ovat tiloiltaan, rakenteiltaan ja valvontatasoltaan keskenään erilaisia. Valvontahenkilöstön ohella valvontaa toteutetaan erilaisin teknisin apuvälinein. Tällaisia välineitä voivat olla vankilan tiloihin asennettavat, vangin haltuun annettavat tai vangin ylle kiinnitettävät tekniset valvontavälineet. Avolaitoksessa rangaistustaan suorittavat vangit voivat liikkua vapaammin kuin suljetussa vankilassa. Avolaitoksen alueella sekä muulla työ- tai toimintapisteellä vanki voi liikkua vapaasti ilman välitöntä valvontaa. Tällöin teknisten välineiden merkitys valvonnassa korostuu. Esimerkiksi avolaitoksen ulkopuolella siviilityössä käyvää vankia voidaan valvoa ja paikantaa työpäivänsä aikana sähköisten välineiden avulla. (Hartoneva ym. 2015, 133–134.)

Kun vanki sijoitetaan vankilaan, kiinnitetään huomiota hänen yksilöllisiin tekijöihinsä kuten ikään, terveydentilaan, mahdollisuuteen osallistua vankilan toimintaan, aiempaan rikollisuustaan sekä vangin omiin toiveisiin. Vankilan sijainnista ei saisi aiheutua kohtuutonta

haittaa esimerkiksi vangin ja hänen läheistensä väliselle yhteydenpidolle. Sijoittelun on myös edistettävä myöhemmin esiteltävän rangaistusajan suunnitelman toteutumista. (Hartoneva ym. 2015, 141.)

Sijoittaminen vankilaan tai vankilan sisällä tapahtuu turvallisuusnäkökulma huomioiden esimerkiksi sen mukaan, miten vangin oletetaan sitoutuvan laitoksen järjestyssääntöihin. Vanki voidaan sijoittaa suljettuun vankilaan, jos hänen ei katsota soveltuvat avolaitoksen toimintaan tai epäillään, ettei hän pysty sitoutumaan avolaitoksen järjestyssääntöihin tai laitoksen edellyttämään päihteettömyyteen. Vanki voi myös itse pyytää sijoitusta suljettuun vankilaan, jos hän näkee sen esimerkiksi itselleen turvallisempänä vaihtoehtona. Vankilassaoloaika on lähtökohtaisesti päihteetöntä aikaa. Päihteettömyyssitoumuksilla ja päihteettömyyden valvonnalla halutaan jo vankeuden aikana edistää vangin rikoksettomaan elämäntapaan kiinnittymistä sekä yhteiskuntaan integroitumista. (Vankeuslaki 767/2005; Hartoneva ym. 2015, 143.)

2.3 Rangaistusajan suunnitelma

Vankeusrangaistuksen täytäntöönpanon tavoitteena on edistää vangin elämänhallintaa ja yhteiskuntaan integroitumista sekä lisätä hänen valmiuksiaan rikoksettomaan elämäntapaan. Näihin tavoitteisiin pyritään vankeuden aikana muun muassa laatimalla vangille *rangaistusajan suunnitelma*. Rangaistusajan suunnitelman tarkoituksena on luoda vankeusrangaistuksen ajalle mielekäs sisältö sekä mahdollistaa tiedon siirtyminen vangin siirtyessä vankilasta toiseen. Rangaistusajan suunnitelmalla voi olla myönteisiä vaikutuksia myös muiden yhteistyötahojen kanssa tehtävässä työssä esimerkiksi vangin vapautuessa. (Hartoneva ym. 2015, 137–138.)

Rangaistusajan suunnitelmaa voidaan pitää työkaluna vankeusaikaisena työskentelylle. Suunnitelma on tarkoitus laatia yhdessä vangin kanssa mahdollisuuksien mukaan jo ennen vankilaan saapumista. Rangaistusajan suunnitelman tarkoituksena on laatia vangin yksilölliset tarpeet huomioiden sellaiset saavutettavissa olevat tavoitteet, joiden pohjalta rangaistusajana voidaan hänen kanssaan työskennellä. Suunnitelman tavoitteet voivat liittyä esimerkiksi koulutukseen, työllisyyteen, velkojen hoitoon, kuntoutumiseen, sosiaalisiin suhteisiin,

vanhemmuuteen tai asenteisiin. Rangaistusajan suunnitelman etenemistä arvioidaan ja päivitetään säännöllisesti yhdessä vangin kanssa. Myöhemmässä vaiheessa, lähempänä vapautumista, rangaistusajan suunnitelmaa täydennetään vapautumissuunnitelmalla sekä valvontasuunnitelmalla, jotka laaditaan tarvittaessa yhteistyössä Rikosseuraamuslaitoksen eri toimijoiden sekä muiden vapautuvaa vankia tukevien tahojen kanssa. Vapautumissuunnitelmassa arvioidaan vapautuvan vangin edellytyksiä selviytyä vapaudessa sekä kartoitetaan hänen palveluntarpeensa. (Hartoneva ym. 2015, 138–140.)

3 VAIHEITTAIN VAPAUTEEN

3.1 Tavoitteena yhteiskuntaan integroituminen

Rikosseuraamuslaitoksen toiminnan ja vankeuden täytäntöönpanon tavoitteena on lisätä tuomitun valmiuksia rikoksettomaan elämäntapaan edistämällä tämän elämänhallintaa ja yhteiskuntaan integroitumista sekä ehkäisemällä uusien rikosten tekeminen rangaistusaikana (Vankeuslaki 767/2005; Laki Rikosseuraamuslaitoksesta 953/2009). Vangit ovat marginalisoitunut ja sosiaalisesti huono-osainen ryhmä, joiden keskuudessa työttömyys, asunnottomuus, matala koulutustaso ja heikko opintomenestys sekä talousvaikeudet ovat muuhun väestöön verrattuna yleisempiä. Tilanne on yhteiskuntaan sijoittumisen kannalta haastavin nuorilla ensikertalaisilla rikoksentekijöillä, rikoskierteessä olevilla vangeilla sekä pitkäaikaisvangeilla. Vankilasta vapautuvan vangin yhteiskuntaan integroituminen vaatii onnistuakseen useita elämänhallintaan vaikuttavia tukitoimia, jotka ovat tärkeitä erityisesti vapautumisen alkuvaiheessa. (Kivivuori & Linderborg 2009, 17–57; Granfelt 2014, 262–263.)

Vapautumisen jälkeisellä sosiaalisella tuella ja kuulumisen tunteella on oleellinen merkitys rikollisuudesta irrottautumisen, *desistanssin*, kannalta. Sosiaalisen tuen rajallinen saatavuus voi muodostua yhteiskuntaan sopeutumista haittaavaksi tekijäksi erityisesti niiden vankien kohdalla, joiden sosiaalisissa suhteissa on ollut pulmia jo ennen vankilaan joutumista. Yhteiskuntaan sopeutumattomuus ja syrjäytyminen ovat sitä todennäköisempää mitä syvemmälle rikoskierteeseen yksilö on ajautunut. (Kivivuori & Linderborg 2009, 155–161.)

Rikollisuudesta irrottautumisen prosessia tutkinut Porporino (2010) pitää mahdollisena, että desistanssiprosessia on jämhähdetty ajattelemaan liian suppeana kokonaisuutena. Prosessin kokonaisuuden hahmottamiseksi ammattilaisten tulisi ymmärtää paremmin niitä tekijöitä, jotka ovat rikollisuudesta irrottautumisen ja uuden sosiaalisen identiteetin rakentumisen taustalla; mikä käynnistää desistanssiprosessin, mitkä ovat muutokseen motivoivia tekijöitä ja miten uusi identiteetti sopeutuu yhteen yksilön menneisyyden kanssa. (Porporino 2010, 63.)

Porporinon (2010) mukaan useampi kansainvälinen tutkimus on osoittanut rikollisuudesta irrottautumisen prosessista olevan tärkeä tiedostaa viisi erityistä seikkaa. Ensinnäkin asiakas tietää itse, milloin aika elämänmuutokselle on oikea. Pysyvä elämänmuutos on sitä todennäköisempi, mitä enemmän asiakas saa tukea tällä ajattelulleen. Toiseksi työskentelyn on oltava asiakaslähtöistä ja työntekijän tarjoamalla tuella on oleellinen merkitys prosessin etenemisen kannalta. Kolmanneksi työntekijän on tärkeää tiedostaa, että eri vaiheissa rikollisuudesta irrottautumista olevilla asiakkailla on erilaiset tavoitteet. Prosessin varhaisemmassa vaiheessa olevalla asiakkaalla esimerkiksi tavoitteet liittyvät lähemmin perustarpeiden tyydyttymiseen. Neljänneksi on tärkeä mieltää, että desistanssiprozessi ei ole tasaisesti etenevä jatkumo, vaan pikemminkin edestakaista liikettä onnistumisineen ja epäonnistumisineen. Viides ja tärkein asia on pyrkiä määrittämään tarkasti, minkälaisista muutosta rikollisesta elämäntavasta irrottautuva henkilö on ajattelun tasolla tekemässä. (Porporino 2010, 70–73.)

Desistanssin alkaminen ja ylläpitäminen edellyttävät siis yksilön omaa motivaatiota, keinoja tavoitteen saavuttamiseksi, onnistumisen kokemuksia ja tunteen hyväksytyksi tulemisesta. Rikollisuudesta irrottautumista tukevia toimintoja kehitettäessä tulisi ensinnäkin luopua ajattelusta muuttaa asiakkaita. Sen sijaan tulisi pyrkiä auttamaan asiakasta löytämään uusia näkökulmia oman elämäntilanteensa tarkasteluun, selvittää hänen todellinen tahtonsa ja tarpeensa sekä auttaa häntä asettamaan itselleen järkeviä tavoitteita. Toiseksi olisi tärkeää luoda asiakkaan käyttöön sellaisia yksilöllisiä keinoja, joiden avulla hänen on mahdollista saavuttaa tavoitteensa. Ajattelun tasolla opettamisen sijaan ammattilaisten tulisi pyrkiä tukemaan asiakkaan ongelmanratkaisutaitoja käytännössä. Desistanssi on jatkuva prosessi, jonka aikana ammattilaisten tulisi yksilön heikkouksien korjaamisen sijaan keskittyä tukemaan hänen vahvuuksiaan. (Porporino 2010, 77–80.)

Ehdottomista vankeustuomioista suoritetaan Suomessa useimmiten ainoastaan määräosa, jonka jälkeen tuomittu päästetään *ehdonalaiseen vapauteen*. Vapautuessaan ehdonalaisesti rikoksesta tuomittu henkilö suorittaa rangaistuksensa loppuun vapaudessa. Ehdonalaisesti vapautettu henkilö määrätään valvontaan yleensä silloin, rangaistuksesta on jäljellä enemmän kuin puolitoista vuotta. Valvonnan tarkoituksena on ehkäistä rikoksen uusimista sekä tukea yhteiskuntaan integroitumista. Ehdonalaisen vapauden voi menettää, jos sen aikana syyllistyy käytösrikkomukseen tai uuteen rikokseen. (Hartoneva ym. 2015, 291–292, 430–436.)

Vangin vapautumista valmisteltaessa selvitetään sellaisia tekijöitä, jotka tukevat hänen yhteiskuntaan integroitumistaan. Vapautumissuunnitelmaa laadittaessa arvioidaan vapautuvan vangin tarpeita liittyen asumiseen, toimeentuloon ja työllistymiseen, sosiaalisiin suhteisiin, terveydenhuoltoon sekä psykososiaaliseen kuntoutukseen. Vapautumista voidaan vangin suostumuksella valmistella yhteistyössä kunnan toimijoiden sekä työ- ja elinkeinohallinnon kanssa. Jos vanki vapautuu ehdonalaisesti, liitetään laadittu vapauttamissuunnitelma osaksi ehdonalaista vapautta varten laadittua rangaistusajan suunnitelmaa. (Hartoneva ym. 2015, 291–292.)

3.2 Valvottu koevapaus – suunnitelmallisuutta, valvontaa ja tukea

Valvotun koevapauden kaltaisia järjestelyjä on ollut käytössä muualla maailmassa jo muutamana vuosikymmenen ajan. Nämä järjestelyt perustuvat valvotun koevapauden tavoin sähköiseen valvontaan ja vankeustuomion loppuun suorittamiseen kotiooloissa. Suomessa valvottu koevapaus on otettu osaksi seuraamusjärjestelmää vuodesta 2006 alkaen. 2000-luvun kuluessa valvotun vapautumisen käyttöönotto on lisääntynyt merkittävästi erityisesti Yhdysvalloissa, Englannissa ja Walesissa sekä naapurimaassamme Ruotsissa. Valvotulla vapauksella pyritään valvotun koevapauden tavoin lisäämään vangin valmiuksia palata yhteiskuntaan vaiheittain ja tuetusti. (Danielsson & Mäkipää 2012, 40, 77; Marklund & Holmberg 2009; Dodgson, Goodwin, Howard, Llewellyn-Thomas, Mortimer, Russell & Weiner 2001.)

Suomessa säännökset valvotusta koevapaudesta tulivat voimaan vasta vuonna 2006 osana vankeusrangaistuksen kokonaisuudistusta ja rikoslain muutosta. Koevapaudesta oli alkuun säädetty rikoslaissa (39/1889) varsin suppeasti. Koevapauden käyttöönoton tarkoituksena oli tehdä ehdotonta vankeusrangaistusta suorittavan vangin vapautumisesta asteittain etenevä ja entistä hallitumpi prosessi. Kokemukset valvotusta koevapaudesta olivat hyviä ja sille asetetut tavoitteet tulivat saavutetuiksi. Valvotun koevapauden toimeenpanojen myötä kuitenkin todettiin, että sitä koskevaa lakia olisi tarpeen täsmentää. Lakia alettiin täsmentää vaiheittain, ja vuoden 2014 alussa tuli voimaan laki valvotusta koevapaudesta (629/2013). Lakiin on koottu täsmennetyksi valvotun koevapauden tavoitteet, edellytykset, sisältö ja

toimeenpanoa koskevat säännökset, joita sovelletaan valvotun koevapauden valmistelussa ja toimeenpanossa. (Hartoneva ym. 2015, 386–387.)

Koevapauslain lisäksi valvotusta koevapaudesta säädetään edelleen myös rikoslaissa (39/1889), jonka mukaan vanki voidaan sijoittaa valvottuun koevapauteen ehdottoman vankeustuomion loppuvaiheessa, aikaisintaan kuusi kuukautta ennen varsinaista vapautumisajankohtaa. Tämän tarkoituksena on ylläpitää ja edistää vapautuvan vangin valmiuksia sijoittua takaisin yhteiskuntaan. Koevapauden kesto ehdottoman vankeusrangaistuksen loppuvaiheessa määrittyy yksilöllisesti vangin tarpeiden ja edellytysten mukaan. (Hartoneva ym. 2015, 389–390).

Suomalainen valvottu koevapaus muistuttaa läheisesti Ruotsissa käytössä olevaa valvotun vapauden järjestelmä, jossa vanki voi hakea valvottuun vapauteen suorittaessaan yli kuuden kuukauden mittaista ehdotonta vankeusrangaistusta. Valvotun vapautumisen jakso sijoittuu koevapauden tapaan tuomion loppuvaiheeseen, ajankohtaan ennen varsinaista vapautumista. (Marklund & Holmberg 2009, 45; Danielsson & Mäkipää 2012, 77.)

Englannissa ja Walesissa vastaava valvotun vapautumisen järjestely on otettu käyttöön vuonna 1999. Käytännöt sikäläisessä järjestelyssä poikkeavat suomalaisen koevapauden valmistelusta ja toimeenpanosta jonkin verran. Englannissa ja Walesissa valvottuun vapauteen voi päästä täysi-ikäinen vanki, joka suorittaa vähintään kolmen kuukauden ja enintään neljän vuoden mittaista rangaistusta. Valvottuun vapauteen voi päästä kaksi kuukautta ennen varsinaista vapautumisajankohtaa. Sitä ennen vangille tehdään riskiarvio, jossa arvioidaan esimerkiksi rikoksen uusimisen todennäköisyyttä. Valvottuun vapauteen pääsemiseen vaikuttavat myös vangin sukupuoli ja ikä. Naisten, esimerkiksi, on katsottu suoriutuvan valvotun vapauden jaksosta rikkeettä suuremmalla todennäköisyydellä kuin miesten. (Dodgson ym. 2001, iii–iv, 5.)

Valvotun koevapauden sisältö mukailee Ruotsissa käytössä olevan valvotun vapautumisen sisältöä, johon asunto, toimintavelvoite, päiväsuunnitelmat, päihteettömyys ja valvonta kuuluvat oleellisena osana. Valvottuun vapauteen sijoitetulle laaditaan yksilöllinen päiväkohtainen suunnitelma, johon kuuluu toimintavelvoitteen lisäksi tunnin verran vapaa-aikaa sekä lisäksi muutama tunti aikaa sellaiselle toiminnalle, joka voisi edesauttaa vangin sosiaalista tilannetta. Muu aika on vietettävä kotona. Ehtojen noudattamista valvotaan teknisin välinein

ja muun muassa nilkkaan kiinnitettävällä valvontapannalla. (Marklund & Holmberg 2009, 46.) Myös Englannissa ja Walesissa nähdään tärkeänä, että vangilla on valvotun vapauden ajalle majoitus ja voimassa oleva osoite. Parin kuukauden mittaisen jakson aikana aikataulujen ja laadittujen suunnitelmien noudattamista valvotaan teknisten välineiden avulla. (Dodgson ym. 2001, iii, 10.)

Valvotun koevapauden käyttöönoton jälkeen koevapauteen sijoitettujen vankien määrä on ollut Suomessa tasaisessa kasvussa (Hartoneva ym. 2015, 388). Aloitettujen koevapauksien määrän kasvaessa kesken päättyneiden koevapauksien prosentuaalinen osuus kaikista päättyneistä koevapauksista on pysynyt melko tasaisena. Peruutettujen koevapauksien osuus päättyneistä koevapauksista on ollut vuosina 2007–2016 keskimäärin noin 15 %. Vuonna 2016 koevapaudessa oli päivää kohden keskimäärin 203 henkilöä. Käyttöönottonsa jälkeen valvotun koevapauden keskimääräinen pituus on ollut niin ikään kasvussa. Koevapauden keston ollessa vuonna 2007 keskimäärin 80 päivää, oli määrä vuoteen 2016 mennessä kasvanut 110 päivään, eli noin kuukaudella. (Rikosseuraamuslaitos 2017, 35.) Koevapauteen vapautuminen on moninkertaisesti yleisempää avolaitoksesta kuin suljetusta vankilasta. (Hartoneva ym. 2015, 388.)

3.3 Edellytykset koevapauteen sijoittumiselle

Vangin edellytykset sijoittua valvottuun koevapauteen tuomionsa loppuvaiheessa on koevapauslain (629/2013) mukaan selvitettävä, ellei sen katsota olevan rangaistusajan lyhyen keston perusteella ilmeisen tarpeetonta. Koevapauslaissa (629/2013) ei määritetä, minkä mittaista tuomiota on pidettävä riittävän lyhyenä, jotta koevapauden edellytyksiä ei lähdetäisi selvittämään. Rikosseuraamuslaitos on linjannut erillisellä määräyksellä riittävän lyhyen tuomion alle kolmen kuukauden mittaiseksi. Voidaan kuitenkin ajatella, että rikoksenuusijan, jolla vankilakertoja on taustallaan useita, kohdalla valvotun koevapauden kautta vapautuminen voisi olla yhteiskuntaan integroitumisen kannalta hyödyllistä rangaistusajan lyhydestä huolimatta. (Hartoneva ym. 2015, 400.)

Valvotun koevapauden valmistelusta vastaa Rikosseuraamuslaitos. Valvotun koevapauden valmisteluvaiheessa vanki antaa Rikosseuraamuslaitokselle kirjallisen luvan selvittää hänen

edellytyksiään valvottuun koevapauteen sijoittamiselle. Edellytysten selvittäminen voi edellyttää työskentelyä muiden viranomaistahojen tai yksityisten yhteisöjen ja henkilöiden kanssa. Valmisteluvaiheessa Rikosseuraamuslaitos selvittää myös asunnon ja toimintaan osallistumispaikan soveltuvuuden koevapauden täytäntöönpanoon. (Laki valvotusta koevapaudesta 629/2013.)

Valvotun koevapauden täytäntöönpanon edellytyksenä on, että koevapaus edistää vangin rangaistusajan suunnitelman toteutumista ja, että vanki suostuu koevapauden aikaiseen valvontaan. Lisäksi on voitava pitää riittävän todennäköisenä, että henkilö pystyy sitoutumaan koevapauden ehtojen noudattamiseen. Vanki sitoutuu valvotun koevapauden ajaksi päihdetömyyteen, jota valvotaan erilaisin päihdetestauksen muodoin. Tietyissä tapauksissa valvotun koevapauteen sijoittamisen ehdoksi voidaan asettaa myös lääkehoidon sekä siihen liitetyn psykososiaalisen hoidon ja tuen määräysten noudattaminen. Näin voidaan menetellä seksuaalirikoksesta tuomittujen vankien kohdalla. (Laki valvotusta koevapaudesta 629/2013.)

Koivapauslain (629/2013) mukaan valvottuun koivapauteen sijoitettavalla vangilla tulee olla käytössään koivapauden toimeenpanoon soveltuva asunto tai muu koivapauden suorittamiseen soveltuva paikka. Koivapauden täytäntöönpanopaikkana voi olla asunto tai asuntola, jossa koivapauteen sijoitettu vanki asuu esimerkiksi vuokralaisena, alivuokralaisena tai läheisensä kanssa. Koivapaus voi toteutua myös vankilan ulkopuolisessa laitostuntoutuksessa silloin, kun sen katsotaan olevan koivapauden suorittajan hoitoa tai kuntoutumista edistävä ratkaisu. (Laki valvotusta koivapaudesta 629/2013; Hartoneva ym. 2015, 390.) Lain mukaan koivapauden täytäntöönpano edellyttää, että vangin kanssa samassa asunnossa asuvat täysi-ikäiset henkilöt suostuvat koivapauden aloittamiseen yhteisessä kodissa. Myös alaikäisen henkilön mielipide tässä yhteydessä selvitetään. Valvottua koivapautta ei voida aloittaa, jos esimerkiksi tuomitun lapsi perustellusti vastustaa koivapauden täytäntöönpanoa. (Laki valvotusta koivapaudesta 629/2013.)

Koivapauden aikainen toimintavelvoite voi työn tai opiskelun lisäksi olla myös muuta koivapaudessa olevan vangin toimintakykyä ja sosiaalisia valmiuksia ylläpitävää tai kehittäväää toimintaa. Vähimmäistavoitteena on olemassa olevan toimintakyvyn ylläpitäminen koivapauden aikana. Toimintavelvoite voi koostua myös useista erilaisista toiminnoista kuten työtoiminnasta, päihdekuntoutukseen osallistumisesta ja valvontatapaamisista yhdyskuntaseuraamustoimistolla. Toimintavelvoitteen voi ajatella olevan sellaista tarpeet ja kyvyt

huomioivaa toimintaa, joka tukee henkilön rikoksetonta elämäntapaa. (Hartoneva ym. 2015, 387, 396).

3.4 Koevapaus on valvottua aikaa

Vankilan työntekijät ja yhdyskuntaseuraamustoimistoissa työskentelevät tukipartiot valvovat koevapauden ehtojen noudattamista (Hartoneva ym. 2015, 418–425). Koevapauslain (2013) mukaan koevapauteen sijoitettu vanki on velvollinen pysymään koevapauden aikaisessa asuinpaikassaan koevapauden rangaistusajan suunnitelmassa ja viikkoaikataulussa määrättyinä aikana. Asunnossa on pysyttävä iltayhdeksän (21.00) ja aamukuuden (6.00) välisenä aikana. Koevapauden aikana on mahdollista neuvotella ja sopia poikkeamista etukäteen määritettyihin aikatauluihin. (Laki valvotusta koevapaudesta 629/2013.) Joskus syy tällaiselle poikkeamalle voi olla perustellusti esimerkiksi vuorotyön tekeminen tai lyhyt lomatka perheen kanssa. (Hartoneva ym. 2015, 397).

Koevapauden suorittamista valvotaan asuntoon asennettavilla, koevapauteen sijoitetun halltuun annettavilla taikka hänen ylleen kiinnitettävillä teknisillä valvontavälineillä. Tällaisia välineitä ovat esimerkiksi matkapuhelimet, asuntoon asennettava vastaanotin sekä jalkaan tai ranteeseen kiinnitettävät seurantalaitteet. Valvontavälineiden avulla ei voida suorittaa katselua tai kuuntelua, jolloin kajottaisiin yksilön perustuslailliseen kotirauhan ja yksityiselämän suojaan. Teknistä valvontaa toteutettaessa noudatetaan yksilöllistä harkintaa. Valvonnan avulla pyritään varmistamaan koevapauden ehtojen noudattaminen ja päihteetön koevapausaika. (Hartoneva ym. 2015, 398–399.)

Teknisen valvonnan lisäksi tärkeä osa koevapauden aikaista valvontaa ovat valvontakäynnit, joita tehdään täytäntöönpanoviranomaisen toimesta esimerkiksi koevapauden suorittajan asuinpaikkaan tai toimintavelvoitteen suorituspaikalle. Valvontakäyntien suorittaminen edellyttää suostumusta myös muissa asunnossa asuvilta sekä toimintapaikan edustajalta. Valvontakäyntien riittävyyden arvioinnissa käytetään yksilöllistä harkintaa. (Hartoneva ym. 2015, 399.) Koevapauslaissa (629/2013) säädetään muun muassa koevapauteen sijoitetun asianmukaisesta kohtelusta. Valvontakäynneistä ei saa aiheutua tarpeetonta haittaa

koevapauden suorittajalle, eikä hänen kanssaan samassa asunnossa asuville (Laki valvotusta koevapaudesta 629/2013; Hartoneva ym. 2015, 399).

4 ELÄMÄNHALLINTA

4.1 Elämänhallinta käsitteenä

Yleisellä tasolla *elämänhallinnalla* tarkoitetaan yksilön uskoa siihen, että hän pystyy itse vaikuttamaan asioihinsa ja olosuhteisiinsa omalla toiminnallaan. Elämänhallinnalla viitataan myös yksilön kykyyn tehdä kompromisseja ja löytää sopivia ratkaisuja sovittujen sääntöjen puitteissa. Psykologiassa elämänhallintaa on kuvattu sisäisen ja ulkoisen kontrollin määrittäminä. *Ulkoisessa kontrollissa* ihmiselle vain tapahtuu asioita ja sattumat ohjaavan hänen elämäänsä. Hänen elämässään tapahtuviin asioihin vaikuttavat pitkälti muut ihmiset sekä tapahtumat, joihin hän ei itse pysty vaikuttamaan. Ulkoisen kontrollin ohjaama yksilö kokee tulleensa kohdelluksi muiden taholta väärin ja epäreilusti. *Sisäisessä kontrollissa* yksilö kokee itse saavansa aikaan tapahtumia elämässään. Tällainen ihminen tuntee olevansa vastuussa tekemisistään ja kokee voivansa itse vaikuttaa elämäänsä omilla ratkaisuillaan. Sisäisen kontrollin omaavalle yksilölle ei vain satu vahinkoja ja onnettomuuksia, vaan hän voi jälkikäteen todeta esimerkiksi arvioineensa tilanteita väärällä tavalla. Yksilön elämänhallinnan voidaan katsoa olevan sitä parempi, mitä enemmän hän uskoo voivansa vaikuttaa elämänsä tapahtumien kulkuun. Tällöin yksilöllä on myös tunne siitä, että hän on vastuussa elämästään, eivätkä asiat tapahdu hänelle sattumanvaraisesti. (Keltikangas-Järvinen 2000, 42–43; Keltikangas-Järvinen 2008, 255–256.)

Yksilön elämänhallinta syntyy ja kehittyy vähitellen lapsuudesta aikuisuuteen, alkaen jo vauvaiän varhaisesta vuorovaikutuksesta vauvan ja hänestä huolta pitävän aikuisen välillä. Vauva saa suotuisia kokemuksia oman toimintansa vaikutuksesta elämänsä kulkuun, kun aikuinen reagoi hänen viesteihinsä, esimerkiksi itkuun, oikea-aikaisella hoivalla ja huolenpidolla. Kasvava lapsi havainnoi omia kykyjään vaikuttaa asioihinsa. Syy-seuraussuhteiden ymmärtäminen tekojensa ja lopputuloksen välillä auttaa lasta rakentamaan itselleen käsitystä oman toimintansa seurauksista elämänsä kulkuun sekä opettaa vastuunottoa omasta toiminnasta. Vähitellen kehittyessään yksilö saavuttaa sisäisen autonomian, jolla tarkoitetaan muun muassa omien tunnetilojen ja käytöksen ohjaamista yhteisön hyväksymällä tavalla. Tällöin yksilö oppii tunnistamaan ja säätelemään tunteitaan esimerkiksi tilannesidonnaisesti. (Keltikangas-Järvinen 2008, 258–263.)

Elämänhallinnan saavuttamiseksi yksilön on tunnettava itsensä sekä ymmärrettävä, miksi arvostaa tiettyjä asioita ja mitä hän elämässään tavoittelee. Itsetuntemukseen vaikuttavat paitsi itsensä myös omien juuriensa ja perimänsä tiedostaminen. Ne auttavat yksilöä ymmärtämään, miksi hän itse on juuri sellainen kuin on. Näin yksilölle muodostuu minäkuva, joka ohjaa hänen valintojaan. Mitä tietoisempia ja harkitumpia yksilön valinnat ovat sitä parempana voidaan pitää hänen kykyään hallita elämäänsä. (Keltikangas-Järvinen 2000, 15–17.)

4.2 Koherenssi – tunne, että hallitsee elämäänsä

Israelilainen terveystieteiden tutkija Aaron Antonovsky (1979) kehitti salutogeenisen teorian, eli koherenssin tunteen teorian, joka keskittyy tarkastelemaan yksilön valmiuksia selviytyä elämäänsä kuormittavista tekijöistä. Tähän selviytymisvalmiuteen vaikuttavat sekä sisäiset että ulkoiset tekijät. Puhuttaessa salutogeenisestä, tarkoitetaan *koherenssin tunnetta*, engl. sense of coherence, jonka suomenkielisinä vastineina käytetään termejä *elämänhallinnan* tai *eheyden tunne*. (Antonovsky 1979, 123; Antonovsky 1979 Suomisen 2013, 216–217 mukaan.)

Aaron Antonovskyn (1979) mukaan kaikki käyttävät arkielämänsä ongelmien ratkaisussa sekä sisäisiä että ulkoisia voimavaroja. *Ulkoisilla voimavaroilla* tarkoitetaan esimerkiksi muita ihmisiä sekä yhteiseen elinympäristöön kuuluvia voimavaroja, kuten koulutus- ja palvelujärjestelmää sekä kulttuurisia normeja. *Sisäisiin voimavaroihin* lukeutuvat esimerkiksi yksilön jo hankkima koulutus, lähipiirin sosiaalinen tuki sekä valmius hyödyntää elinympäristönsä tarjoamia palveluja ja koulutusmahdollisuuksia. Sisäiset ja ulkoiset voimavarat eivät ole kuitenkaan välttämättä yksilön itsensä ohjailtavissa. Koherenssin tunteessa voidaan tulkita olevan kyse luottamuksesta siihen, että elämän haasteet ovat jäsentyneitä, ennakoitavissa ja selitettävissä, ja että niiden mukaiset voimavarat ovat saatavilla. Tietyllä tavalla koherenssin tunteessa on kyse myös luottamuksesta siihen, että haasteet on tehty voitettaviksi. Jos luottamus näitä asioita kohtaan osoittautuu vääräksi, voi yksilön koherenssin tunne heiketä. (Antonovsky 1979 Suomisen 2013, 217–219 mukaan.)

Antonovskyn (1979) mukaan elämässä kuormittavuutta ei voi täysin välttää, minkä mahdolliset kielteiset vaikutukset ovat riippuvaisia yksilön valmiudesta kohdata näitä

kuormittavia tekijöitä. Koherenssin tunteella on kolme osa-aluetta: Elämän ymmärrettävyys (comprehensibility), elämän hallittavuus (manageability) ja elämän mielekkyys (meaningfulness). Elämän *ymmärrettävyys* viittaa yksilön muistiin sekä kykyyn ajatella johdonmukaisesti ja tehdä johtopäätöksiä. Elämän *hallittavuudella* viitataan muiden kanssa sosiaalisissa suhteissa tapahtuvaan vuorovaikutukseen ja sen myötä yksilön tavoitteiden toteuttamiseen yhteistyössä muiden kanssa. Elämän *mielekkyydellä* viitataan yksilön motivaatioon ratkoa elämässään ilmeneviä ongelmia. Koherenssin tunteen ollessa vahva, kaikki nämä kolme osa-aluetta täyttyvät ja yksilö kokee elämänsä ymmärrettävänä, hallittavana ja mielekkäänä. Keskeisintä koherenssin tunteen teoriassa ei kuitenkaan ole yksilön sisäisten ja ulkoisten voimavarojen maksimointi vaan se, miten niitä tarvittaessa onnistuu hyödyntämään saman päämäärän hyväksi. (Antonovsky 1979, 123–126; Antonovsky 1979 Suomisen 2013, 217–218, 233 mukaan.) Elämän mielekkyyden ja merkityksen kokemus nähdään koherenssin tunteen teorian mukaan varsin keskeisenä yksilön koherenssin tunteen kannalta. Elämän mielekkyys ja siihen liittyvä yksilön oma motivaatio voivat näin ollen parhaimmillaan johtaa myös muiden osa-alueiden, elämän ymmärrettävyyden ja hallittavuuden, vahvistumiseen. Sen sijaan elämän ymmärrettävyyden ja hallittavuuden osa-alueiden merkitys elämän mielekkyyden kokemuksen vahvistumisen kannalta ei koherenssin tunteen teorian mukaan ole keskeinen. (Antonovsky 1979 Suomisen 2016, 164 mukaan.)

Vahvassa koherenssin tunteessa on kyse siitä, että yksilön kaikki koherenssin tunteen osa-alueita (elämän mielekkyys, hallittavuus ja ymmärrettävyys) ovat hyvässä vuorovaikutuksessa keskenään. Koherenssin tunteen vahvistuessa yksilön minäkäsitys vähitellen paranee ja hänen käsityksensä sekä todellisuus omista kyvyistään alkaa vähitellen vastata paremmin toisiaan. Minäkuvan realisoituessa yksilö alkaa hyödyntää paremmin myös voimavarojaan ongelmien ratkaisussa. Vahva koherenssin tunne voi vaikuttaa paitsi yksilön valmiuteen kohdata kuormitusta, myös vastoinikäymisten kuormittavuuden kokemukseen ja sen myötä valmiuteen ratkaista ongelmia suotuisalla tavalla. (Antonovsky 1979 Suomisen 2013, 220–223 mukaan.)

Vahva koherenssin tunne ei tarkoita automaattisesti sitä, että yksilö kokee sillä hetkellä olevansa onnellinen tai tyytyväinen elämäntilanteeseensa. Sen sijaan vahvan koherenssin tunteen omaavalla henkilöllä on luottamuksen tunne siihen, että hänen elämänsä on muuttumassa paremmaksi. Vahvan koherenssin tunteen omaavien henkilöiden kohdalla näin myös

suuremmalla todennäköisyydellä tapahtuu kuin niiden henkilöiden, joilla koherenssin tunne on heikko. (Antonovsky 1979 Suomisen 2013, 236–237 mukaan.)

4.3 Elämänhallinta Rikosseuraamuslaitoksen työtä ohjaavissa laeissa

Vangin valmiuksien lisääminen rikoksettomaan elämäntapaan sekä elämänhallinnan ja yhteiskuntaan integroitumisen edistäminen ovat keskeisinä tavoitteina Rikosseuraamuslaitoksen työtä ohjaavissa laeissa. Vangin vapautumisen ja elämänhallinnan kannalta keskeisimpiä lakeja ovat vankeuslaki (767/2005), valtioneuvoston asetus vankeudesta (548/2015) ja laki valvotusta koevapaudesta (629/2013). Edellä mainitut lait lähestyvät elämänhallintaa eri näkökulmista tavoitteen ollessa kuitenkin sama.

Vankeuslaki (767/2005) ja *vankeusasetus* (548/2015) keskittyvät säätämään elämänhallintaa ja yhteiskuntaan palaamista tukevista seikoista vankilassa olon aikana ja vapautumista suunniteltaessa. Laeissa säädetään muun muassa vankilaloista, rangaistusajan suunnitelman tarkoituksesta ja sisällöstä, tiedotusvälineiden ja ajankohtaisuutisoinnin seuraamisesta sekä yhteydenpitomahdollisuuksista vankilan ulkopuolelle (Vankeuslaki 767/2005; Valtioneuvoston asetus vankeudesta 548/2015). Näillä pyritään tukemaan elämänhallintaa ja yhteiskuntaan palaamista jo vankeuden aikana, ja sen myötä kaventamaan vankeuden ja vapauden välistä kuilua.

Koevapauslaki (629/2015) lähestyy elämänhallintaa ja yhteiskuntaan integroitumista suunnitelmallisen ja asteittaisen vapautumisen kautta. Laissa elämänhallintaa tukevat keinoina näyttäytyvät säännöllinen toiminta, arkirythmi, rikoksettomaan elämäntapaan tukevat kotiolut sekä koevapauden aikainen tuki ja valvonta, joiden avulla pyritään luomaan edellytykset vapautuvan vangin palaamiselle yhteiskuntaan (Laki valvotusta koevapaudesta 629/2013).

Elämänhallinnan tukemiseen tärkeinä yhdistävinä tekijöinä kaikissa näissä laeissa ovat *päihteettömyys* ja *inhimillinen kohtelu*. Vangin päihteettömyyteen kiinnitetään merkittävästi huomiota koko vankeusprosessin ajan. Päihteettömyyttä valvotaan sekä vankilassaolon että koevapauden aikana. Päihteidenkäyttö vankeuden tai koevapauden aikana voi muodostua esteeksi valvotun koevapauden suorittamiselle. Oikeudenmukainen ja ihmisarvoa

kunnioittava kohtelu mahdollistavat toteutuessaan kuulluksi tulemisen sekä osallisuuden kokemuksen vankilassaolon ja koevapauden aikana luoden pohjaa yhteiskuntaan integroitumiselle. (Vankeuslaki 767/2005; Valtioneuvoston asetus vankeudesta 548/2015; Laki valvotusta koevapaudesta 629/2013.)

Erityisesti vapautumisvaiheessa vangin elämänhallinnan ja yhteiskuntaan integroitumisen kannalta Rikosseuraamuslaitoksen työtä kytkeytyy ohjaamaan myös sosiaalihuoltolaki (2014), joka tähtää hyvinvointia ja eriarvoisuutta vähentävien ja asiakkaan tarpeen mukaisen palvelujen tarjoamiseen kunnallisessa sosiaalihuollossa. Laki säättää myös monialaisen yhteistyön tekemisestä, joka on perusteltua esimerkiksi vankilasta vapautumista valmisteltaessa. Hyvissä ajoin ennen vapautumista laadittavassa vapauttamissuunnitelmassa arvioidaan edellytyksiä yhteiskuntaan integroitumiselle ja kartoitetaan vapautuvan vangin palvelujen tarve. Vapautumisvaiheessa, myös sijoitettaessa vankia valvottuun koevapauteen, tehdään tarvittaessa yhteistyötä vapautumiskunnan sosiaali- ja terveystalvelujen kanssa. (Sosiaalihuoltolaki 1301/2014; Vankeuslaki 767/2005.)

4.4 Valvottu koevapaus ja elämänhallinta

Leena Mäkipää (2010) on tutkinut aiemmin valvotun koevapauden täytäntöönpanon toimivuutta ja vaikuttavuutta. Vajaa vuosikymmen sitten toteutetun laadullisen tutkimuksen perusteella kokemukset valvotusta koevapaudesta olivat pääosin myönteisiä. Hallittu ja vähitellen tapahtuva vapautuminen nähtiin yhteiskuntaan integroitumisen kannalta tärkeänä tekijänä. Vaiheittain tapahtuvan vapautumisen koettiin esimerkiksi vähentävän vankilasta vapautumiseen liittyviä suuria tunteita, jota tutkimuksessa kuvailtiin *vapauden huumaksi*. (Mäkipää 2010, 185.)

Rantanen ja Lindqvist (2018) ovat valvotun koevapauden ja päihdekuntoutuksen yhdistämistä käsittelevän laadullisen tutkimuksensa lopputulemana todenneet, että yhdistelmä tukee hyvin päihdeongelmaisen asiakkaan kuntoutumista. Tutkijoina he kiinnittivät huomiota paitsi kuntouttavan päihdetyön myönteisiin vaikutuksiin myös asiakkaan ja työntekijän välisen vuorovaikutuksen keskeiseen merkitykseen. (Rantanen & Lindqvist 2018 7–15.)

Marklund & Holmberg (2009) ovat selvittäneet Ruotsissa käytössä olevan valvotun vapauden vaikutuksia rikoksenuusimisriskiin. Kolmen vuoden seurantajakson aikana valvotulla vapaudella vaikutti olleen uusintarikollisuutta vähentävä vaikutus. Aineistosta tekemiensä havaintojen perusteella Marklund ja Holmberg arvelivat, että myös aiempien vankeustuomioiden ja rikollisten tekojen määrällä voisi olla yhteys uusimisriskiin sekä vangin muutosmotivaatioon valvotun vapauden aikana ja sen jälkeen. (Marklund & Holmberg 2009, 59.)

Mäkipään (2010) tutkimuksessa valvotun koevapauden valmistelun koettiin olleen kattavampaa kuin vapautumisen valmistelun vapauduttaessa suoraan vankilasta. Haastatellut kokivat, että esimerkiksi asunto ja säännöllinen toiminta usein puuttuivat vapautumisvaiheessa sellaisilta vangeilta, jotka vapautuivat vankilasta suoraan. Koevapauteen oli usein yhdistetty myös muita tukitoimia, jotka edistivät sijoittumista takaisin yhteiskuntaan. (Mäkipää 2010, 185–186.)

Mäkipään (2010) haastatteleminen työntekijöiden ja entisten vankien mukaan kontrolloitu arjen harjoittelu koevapauden aikana tuki yhteiskuntaan integroitumista. Koevapauden koettiin olevan joidenkin kohdalla mahdollisesti ensimmäinen kerta opetella käyttäytymään yhteiskunnan normien mukaisesti. Koevapauden aikana muodostuneiden arkirytmien ja rutien ajateltiin tukevan säännöllistä elämää myös koevapauden jälkeen. Myös koevapauden aikana käynnistyneen työn tai opiskelun nähtiin tukevan yhteiskuntaan kiinnittymistä. (Mäkipää 2010, 186–189.) Mäkipään tutkimustuloksia tukee myös Rantasen ja Lindqvistin (2018, 15) aineistostaan tekemät havainnot, joiden mukaan koevapauden aikainen valvonta ja suunnitelmallisuus tukevat koevapauteen sijoitetun vangin päihitteettömyyttä ja kuntoutumista vaikuttaen sitä myötä myös hänen elämänhallintaansa.

Dodgsonin ym. (2001) mukaan valvotun vapauden järjestelyistä on myös Englannissa ja Walesissa saatu hyviä tuloksia. Selvityksen mukaan keskimäärin ainoastaan viisi prosenttia valvottujen vapauksien jaksoista oli tutkimuksen teko aikaan keskeytynyt. Vangeilla, jotka vapautuivat suoraan vankilasta, rikoksen uusimisen todennäköisyys oli peräti yli nelinkertainen verrattuna valvotun vapauden kautta vapautuviin vankeihin. (Dodgson ym. 2001, 65–68.) On toki huomioitava, että kyseinen selvitys on tehty vuonna 2001, noin seitsemäntoista vuotta sitten. Kuitenkin on myös oletettavaa, että valvotun vapautumisen käytäntöjä on tuona aikana kehitetty yhä enemmän yhteiskuntaan integroitumista edistävään suuntaan.

Koivapaus ei Mäkipään (2010) tutkimuksessa näyttänyt ainoastaan hetkellisesti merkittävänä yhteiskuntaan integroitumisen tukena. Koivapausaika nähtiin tärkeänä myös, vaikka yksilö myöhemmin palaisi vankilaan. Koivapauden onnistumisen mittaamisen koettiin voivan tapahtua myös muulla tavoin kuin tarkastelemalla rikollisen käyttäytymisen loppumista. Koivapauden myönteisten vaikutusten koettiin voivan näkyä myös rikollisen käyttäytymisen lievenemisenä tai harventumisena. Kaikkiaan koivapaus nähtiin vapautuvaa vankia aktiivisena järjestelynä. (Mäkipää 2010, 189.)

Valvottu koivapaus on ollut opiskelijoita kiinnostava aihe. Koivapaus on ollut useiden opin-
näytetutkielmien aiheena eri näkökulmista lähestyttynä. Lähinnä omaa tarkastelukulmaani Irina Remes (2010) on pro gradu -tutkielmassaan selvittänyt vuonna 2009 koivapauden kautta vapautuneiden vankien kokemuksia elämänhallinnastaan. Viisi vuotta sen jälkeen, vuonna 2014, valvottu koivapaus sai vasta oman lainsäädäntönsä. On oletettavaa, että lain voimaantulo toi joitain muutoksia myös koivapauden valmisteluun ja toimeenpanoon. Tästä syystä katson perustelluksi ja kiinnostavaksi tutkia aihetta nyt uudelleen lähes samasta viitekehystä.

5 TUTKIMUKSEN TOTEUTTAMINEN

5.1 Tavoite ja tutkimuskysymykset

Lähestyn tutkittavaa aihetta realistisella, kerättävän aineiston sisältöihin fokusoituvalla, tavalla (ks. Raatikainen 2004, 82–83). Laadullisin tutkimusmenetelmin kerätyn aineiston tavoitteena on toimia apuvälineenä tutkittavan asian ja ilmiön ymmärtämiseen sekä teoreettisesti mielekkään tulkinnan muodostamiseen. Kvalitatiivisessa tutkimuksessa ei tavoitella yleistettävyyttä samalla tavoin kuin kvantitatiivisessa, *määrällisessä*, tutkimuksessa. Laadullisessa tutkimuksessa sen sijaan pyritään aineiston avulla esimerkiksi selittämään jotakin ilmiötä ymmärrettävästi, jotta asiasta voitaisiin ajatella toisin. (Vilka 2015, 150.) Päädyin tutkimukseni aineiston keräämisessä laadullisten menetelmien käyttöön, jotta pääsisin lähemmäs asiakkaiden omaa kokemusta tutkittavasta aiheesta. Halusin huomioida myös asiakkaiden mahdolliset rajoitteet, kuten pulmat lukemisessa ja tekstintuottamisessa, joten valitsin menetelmäksi haastattelun. Teemahaastattelusta käytettynä aineistonkeruumenetelmänä kerron tarkemmin luvussa 5.2.

Laadullisin menetelmin toteutetun tutkimukseni tavoitteena on selvittää valvotun koevapauden kautta vapautuneiden vankien omakohtaisia kokemuksia siitä, miten koevapaus on tukenut heidän elämänhallintaansa. Tavoitteenani on paitsi lisätä ymmärrystä vankilasta vapautumisen haasteita kohtaan myös tuottaa tietoa siitä, miten vapautuneet vangit tuntevat hallitsevansa omaa elämäänsä. Vapautuneiden vankien omien kokemusten kuulemisen myötä mahdollistuu esimerkiksi valvotun koevapauden kehittäminen asiakaslähtöisempään suuntaan. (ks. Vilka 2015, 118–120.)

Tutkimuskysymykseni ovat:

1. Miten valvotun koevapauden kautta vapautuneet vangit kuvailevat elämänhallinnan tunnettaan?
2. Miten valvottu koevapaus tukee vankilasta vapautuvan asiakkaan elämänhallintaa?
3. Minkä valvotun koevapauden aikaisista tukitoimista asiakas itse kokee merkityksellisimpänä elämänhallintansa kannalta?

Koherenssin tunteen mittaamiseen on käytetty aiemmin enimmäkseen määrällisiä menetelmiä. Määrälliset menetelmät eivät kuitenkaan ole tuoneet vastauksia muun muassa vahvan koherenssin tunteen kokemuksen syihin yksilötasolla. Laadullisten menetelmien hyödyntäminen koherenssin tunteen tarkastelussa voisi lisätä esimerkiksi tietämystä siitä, millä tavoin asiakkaan koherenssin tunnetta voitaisiin tuloksellisesti vahvistaa. (Suominen 2013, 238.)

Oletuksena on, että valvotun koevapauden kautta vapautuminen tukee vapautuvan vangin elämänhallintaa. Tutkimukseni tuottaa tärkeää tietoa siitä, miten asiakas itse kokee valvotun koevapauden tukevan hänen elämänhallintaansa sekä minkä valvotun koevapauden aikaisen tuen asiakas itse kokee merkityksellisimpänä oman elämänhallinnan tunteensa kannalta. Tutkimustuloksista voi olla hyötyä sosiaalialan palveluja kehitettäessä sekä arvioitaessa valvotun koevapauden sisältöä ja tarkoituksenmukaisuutta. Lisäksi tutkimustuloksista voi olla hyötyä kehitettäessä eri toimijoiden välistä yhteistyötä.

5.2 Teemahaastattelu aineistonkeruumenetelmänä

Laadullisessa tutkimuksessa on useita aineistonkeruutapoja, joista *teemahaastattelu* on yksi tutkimushaastattelumuoto. Teemahaastattelussa haastattelutilanteessa käyty keskustelu rakentuu tiettyjen, tutkimuksen kannalta oleellisimpien, teemojen ympärille. Haastattelujeni teemat määrittivät tutkimuskysymysteni mukaisesti. Teemahaastattelu tuntui tutkimuskysymysteni kannalta luontevalta valinnalta aineistonkeruu muodoksi, sillä haastattelurunko (liite 1) antoi mahdollisuuden käydä teemoja läpi haastateltavalle luontevassa järjestyksessä. Haastattelijana sen sijaan sain keskittyä pitämään keskustelua annetuissa teemoissa ja tarvittaessa esittää apukysymyksiä. Haastatteluissa tärkeintä oli, että kaikki asetetut teemat tulivat keskustelun aikana käsitellyiksi ja haastateltavien kokemukset valvotusta koevapaudesta elämänhallintansa tukena tulivat esille. (Vilka 2015, 122–124, 126.)

Teemahaastattelurunkoa (liite 1) tehdessäni suureksi avuksi olivat pohjatietämykseni ja kokemukseni tutkittavasta aiheesta sekä kohderyhmästä. Haastattelurungon pääteemoiksi valikoituivat *vankeus*, *valvottu koevapaus*, *tuki valvotun*, *elämänhallinta* ja *koevapauden aikana*. Ennakkotietämykseni avulla onnistuin rakentamaan kattavan haastattelurungon, joka sisälsi paljon avoimia apukysymyksiä tutkittavasta aiheesta. Avoimet kysymykset antoivat

haastateltaville mahdollisuuden kertoa kokemuksistaan täysin omin sanoin (Vilkkä 2015, 127–128). Näin ollen myös kustakin haastattelusta tuli täysin omannäköisensä.

5.3 Tutkimukseen osallistujat ja haastattelut

Tutkimukseni teoreettinen perusta – koevapaus, elämänhallinta ja elämänhallinnan tunne – määritteli sen, minkälaiseen joukkoon halusin aineistonkeruuni kohdistaa. Oleellista oli, että haastateltavilla henkilöillä oli kokemusta valvotun koevapauden kautta vapautumisesta ja näkemystä siihen, millä tavoin koevapaus on tukenut heidän elämänhallintaansa. (ks. Eskola & Suoranta 1998, 18.) Hain tutkimuslupaa Rikosseuraamuslaitoksen keskushallintoyksiköstä syyskuussa 2017. Tutkimuslupa myönnettiin nopeasti, mikä olisi mahdollistanut aineistonkeruun aloittamisen Rikosseuraamuslaitoksen asiakkaina parhaillaan olevien, eli koevapautta suorittavien, henkilöiden osalta. Lokakuussa 2017 konsultoin erään Itä- ja Pohjois-Suomen rikosseuraamusalueen avolaitoksen johtajaa siitä, millä tavoin aineistonkeruuta voisi olla järkevin käynnistää. Marraskuun alussa tapasin toisen Itä- ja Pohjois-Suomen rikosseuraamusalueen avolaitoksen rikosseuraamusesimiehen, jonka kanssa kartoitimme koevapaudessa olevien vankien määrää. Kävi ilmi, että Itä- ja Pohjois-Suomen rikosseuraamusalueella oli sillä hetkellä koevapautta suorittavia vankeja ainoastaan vähän. Tutkimuskysymysteni tarkennuttua lokakuun 2017 aikana päädyin siihen, että aloittaisin aineistonkeruun sellaisista kohderyhmään sopivista henkilöistä, jotka ovat jo aiemmin vapautuneet valvotun koevapauden kautta. Heidät arvelin tavoittavani parhaiten vankilasta vapautuneita henkilöitä tukevien kolmannen sektorin toimijoiden kautta.

Lokakuussa otin yhteyttä eräässä suuressa suomalaiskunnassa toimivan yhdistyksen toiminnanjohtajaan. Hän kiinnostui tutkimuksestani. Lähestyin yhdistyksen toiminnassa mukana olevia henkilöitä kirjeenomaisella haastattelupyynnöllä (liite 2), jossa pyysin heitä osallistumaan haastatteluun. Haastattelupyynnössä kerroin tutkintoon tähtäävästä opiskelustani sekä tutkimukseni aiheesta ja tavoitteista. Lisäksi kerroin tavasta, jolla haastattelut oli tarkoitus toteuttaa. Haastattelupyynnön alaosassa olevalla kaavakkeella pyysin henkilöä ilmoittamaan nimensä ja yhteystietonsa sekä tavan, jolla hän toivoisi minun ottavan yhteyttä haastatteluajan sopimiseksi. Tämän kaavakkeen pyysin toimittamaan toiminnanjohtajalle, joka välittäisi tiedot minulle yhteydenottoja varten. Kerroin, että haastateltavien henkilötietoja ei

käytetä tutkimuksessa, vaan tarvitsen niitä heidän tavoittamistaan varten. Haastattelupyynn-
töä laatiessani pyrin käyttämään selkeää kieltä ja kuvaamaan tutkimukseni tavoitteet sekä
haastattelujen sisältöä mahdollisimman tiiviisti ja ymmärrettävästi. Vilkan (2005) mukaan
saatekirjeen sisällöllä on oleellinen osa herätettäessä yksilön mielenkiintoa tutkimusta koh-
taan. Tutkittavalla on oltava riittävästi tietoa tutkimuksesta jo ennen haastatteluun osallistu-
mista, jotta hän voisi perustellusti päättää omasta osallistumisestaan tutkimukseen. Tutki-
mukseen osallistujilla on oikeus tietää, miksi juuri hänen osallistumisensa tutkimukseen on
tärkeää. (Vilka 2005, 155–157.) Haastattelupyynnön myötä viisi henkilöä ilmoittautui
haastatteluun.

Marraskuussa 2017 otin yhteyttä toisessa suuressa suomalaiskunnassa toimivan yhdistyksen
hankekoordinaattoriin. Tutkimukseni aihe kuulosti hänen mielestään ajankohtaiselta ja kiin-
nostavalta, joten sovimme haastattelupyyntöjen osalta edellä kuvaamastani menettelyta-
vasta. Haastattelupyynnön jättämisen myötä haastateltavaksi ilmoittautui kaksi henkilöä.
Asettamani tutkimuskysymykset vaikuttivat siihen, minkälaisien henkilöiden katsoin olevan
sopivimpia haastateltavia. Pyysin haastateltavakseni henkilöitä, joilla oli jo takanaan yksi tai
useampi kokemus valvotun koevapauden kautta vapautumisesta. Toivoin saavani haastatel-
tavaksi sekä miehiä että naisia. Esimerkiksi haastateltavien iälle, perhesuhteille, työllisyys-
tilanteelle tai koulutustasolle en määrittänyt kriteerejä, sillä halusin haastateltavista muodos-
tuvan mahdollisimman heterogeenisen joukon.

Haastattelin loka–marraskuussa 2017 kaikkiaan kuutta vankilasta valvotun koevapauden
kautta vapautunutta henkilöä, joista viisi oli miehiä ja yksi nainen. Haastateltavat olivat iäl-
tään 23–53 -vuotiaita. Kaikki haastateltavat olivat rikoksen uusijoita, joilla oli takanaan kah-
desta viiteen ehdotonta vankeustuomiota. Viimeisimmän tuomion pituus vaihteli haastatel-
tavasta riippuen kahdeksasta kuukaudesta kymmeneen vuoteen. Eroja oli myös suoritettujen
valvottujen koevapauksien kestoissa. Keskimäärin haastateltavien suorittama valvottu koe-
vapaus oli kestänyt noin 3,5 kuukautta.

Kaikilla kuudella haastateltavalla oli takanaan pitkäaikaista päihteiden sekakäyttöä, joka oli
eri tavoin kytköksissä myös tehtyihin rikoksiin. Yksi haastateltavista oli suorittanut kaksi
valvottua koevapautta ja loput viisi olivat vapautuneet valvotun koevapauden kautta yhden
kerran. Yksi haastateltavista sijoitettiin valvottuun koevapauteen suljetusta laitoksesta.

Viiden haastateltavan koevapautta valmisteltiin avolaitoksessa. Haastateltavien tavoittaminen kävi nopeasti ja viikon sisällä haastattelupyyntöjen jättämisestä tein ensimmäisen haastattelun. Haastatteluihin ilmoittautui halukkaaksi alun perin seitsemän henkilöä, joista yhden kanssa emme lopulta saaneet haastatteluajankohtaa sovittua. Litteroitua haastatteluaineistoa kertyi 70 sivua.

Ennen aineistonkeruuta tein päätöksen olla kertomatta haastateltaville omasta ammatillisesta taustastani. Halusin paitsi vapauttaa itseni tutkijana asiantuntijuudesta myös antaa tutkittavalle mahdollisuuden asettua asiantuntijan rooliin. Ajattelin tämän ehkäisevän myös sitä, että haastateltavat jättäisivät kertomatta kokemuksistaan jotain oleellista, joka voisi vaikuttaa tutkimuksen tulosten ilmenemiseen. Haastattelutilanteissa oma puolueettomuuteni näkyi esimerkiksi siten, että haastateltavat selittivät minulle asioita hyvin tarkasti. Esimerkiksi vankilan arkea ja rakenteita monet haastateltavat kuvailivat minulle tarkasti. Saatoin myös esittää tarkentavia kysymyksiä asioista, joiden arvelin olevan selviä ainoastaan sellaisille henkilöille, jotka ovat tietoisia rikosseuraamusalan työstä, vankilan arjesta sekä vankilasta vapautumisesta. Uskon asiantuntijuudesta riisuutumiseni johtaneen haastatteluissa ainakin siihen, että tutkittavat puhuivat paljon vankilassa olon aikaisista tunteistaan. Onnistuin haastattelutilanteessa hyvin myös irtautumaan omista ennako-oletuksistani ja antamaan täyden tilan haastateltavien omille kokemuksille tutkittavasta aiheesta (Tuomi ja Sarajärvi 2009, 135–136).

Haastattelujen kuluessa oli tärkeä avata käytettäviä termejä ja käsitteitä haastateltaville ymmärrettävällä tavalla. Oletukseni oli, että minun ja haastateltavan käsitykset esimerkiksi *elämänhallinnasta* ja *elämänhallinnan tunteesta* saattaisivat poiketa paljonkin toisistaan. Jotta saisin myös tutkimuskysymyksiini kattavampia vastauksia, pyysin haastateltavaa itseään määrittelemään keskeisiä käsitteitä. Näin kysymyksistä tuli haastateltaville ymmärrettävämpiä. Tällä tavoin halusin varmistaa oikeellisten tulkintojen tekemisen aineistosta ja välttää tulkintavirheitä. (Vilka 2015, 130–131.)

Jotta ymmärtäisin paremmin haastateltavien lähtökohtia ja kokemuksia, pyysin heitä kertomaan myös sellaisia asioita, joita he itse halusivat minulle kertoa (Vilka 2015, 131–132). Tutkimuskysymysten kannalta oleellisiksi taustatiedoiksi valitsin tutkittavien iän, sukupuolen, vankeustuomioiden kokonaismäärän, pääasialliset rikosnimikkeet, rikoshistorian sekä

perhetilanteen siviilissä. Lisäksi kysyin haastattelujen alkuvaiheessa, mitä muuta minun tutkijana tulisi tutkittavien mielestä heistä tietää. Näin halusin menetellä antaakseni mahdollisuuden myös ennakko-oletusteni ohjaamattomien taustatietojen nousemiselle keskusteluun.

Olin varannut kullekin yksilöhaastattelulle aikaa kolme tuntia. Haastattelujen kestot vaihtelivat 57 minuutista hieman alle kahteen tuntiin. Haastatteluissa käytin apuna teemahaastattelurunkoa, jonka olin rakentanut tutkimuskysymysten pohjalta. Nauhoitin kaikki haastattelut nauhuria apuna käyttäen. Nauhuri oli varustettu usb-liittimellä, jolla äänitteet oli helppo siirtää tietokoneelle myöhempää käsittelyä varten. Äänitteet nimesin haastateltavien nimien sijaan tunnisteilla H1, H2, H3, H4, H5 ja H6.

Haastattelutilanteissa olin kunkin haastateltavan kanssa kahden kesken. Litterointivaiheessa havaitsin, että haastattelutilanteet olivat kiireettömiä ja ilmapiiri kuulosti myönteiseltä. Haastattelijana annoin haastateltavalle myös tarpeeksi aikaa vastata. Hiljaisiakin hetkiä syntyi ja ne vaikuttivat luovan tilaisuuden kattavamman vastauksen antamiselle sekä asioiden syvällisemmälle pohdinnalle. Litteroidessani huomasin myös alkavani haastattelijana herkästi ohjata haastattelun teemoja läpi saman kaavan mukaan. Haastatteluista tuli kuitenkin toisistaan hyvin poikkeavia, minkä vuoksi katsoin sen olevan tutkimustulosten kannalta melko merkityksetöntä. Kiireettömällä tilanteella ja runsaalla avointen kysymysten määrällä onnistuin varmistamaan myös eettisesti kestävien haastattelujen toteutumisen.

5.4 Aineiston käsittely

Laadullisilla tutkimusmenetelmillä kerätty tutkimusaineisto on analysoitaessa aina kuva- tai tekstimuodossa. Haastattelemalla kerätty aineisto muutetaan tekstimuotoon *litteroimalla*, eli kirjoittamalla puhtaaksi. Litterointi helpottaa aineiston jäsenystä, ryhmittelyä ja luokittelua. Haastatteluaineisto voidaan litteroida joko kokonaan tai osittain. Litterointitapa riippuu siitä, mitä tutkimuksella tavoitellaan ja mitä muita lähestymistapoja on käytössä. Tutkittaessa esimerkiksi kielen rakenteiden merkityksiä, litteroidaan koko tutkimusaineisto pikkutarkasti, jotta pienetkin nyanssit, eli vivahteet tai äänensävyyn vaihtelut, haastateltavan puheessa tulevat huomioiduksi. Litteroitaessa aineistoa vain osittain, on kiinnitettävä huomiota siihen, että

litterointi vastaa haastateltavan suullista lausumaa sekä tämän eri asioille antamia merkityksiä. (Vilkkä 2015, 137–138.)

Litteraatio voidaan jakaa useampaan eri tasoon. Litterointitapa määrittyy sen mukaan, mitä tutkimuksella tavoitellaan. Aineiston litterointi voi tapahtua tarkimmalla mahdollisella tavalla monipuolista litterointimerkistöä käyttäen, jolloin kaikki sanat, äänteet, eleet, ilmeet ja puheessa pidetyt pienetkin tauot tulevat auki kirjoitetuksi erilaisten merkkien avulla. Toisen ääripään litterointitapa on purkaa haastattelu muistiinpanotyyppisesti vain satunnaisiin puheenosiin ja suoriin lainauksiin. Tällaisessa tavassa litteroijan tulkinnalla on kuitenkin oleellinen rooli, eikä sen siksi voida ajatella soveltuvan tutkimusaineiston analysoimiseen. Haluttaessa analysoida pääasiassa haastateltavan puheen asiasisältöä, voidaan litterointitapana käyttää peruslitterointia. Peruslitteroinnissa puhe litteroidaan sanatarkasti puhekieltä käyttäen, mutta siitä voidaan jättää pois esimerkiksi täytesanat ja äännähdykset, jotka eivät ole asiasisällön kannalta merkityksellisiä. Puheen lisäksi voidaan litteroida tunneilmaisut kuten nauru ja liikuttuminen, joilla katsotaan olevan asiasisällön kannalta merkitystä. (Yhteiskuntatieteellinen tietoaarkisto 2017.)

Aineistonkeruun jälkeen litteroin haastattelut. Haastattelujen litterointi tapahtui yksittäin kunkin haastattelun tekemisen jälkeen, jolloin itse haastattelutilanne ja haastattelun kulku olivat vielä tuoreina muistissani. Tein litteroinnin sanatarkasti haastateltavien puhekieltä noudattaen. Halusin analysoida aineistosta tutkimuskysymysten kannalta oleellisia asioita, *asiasisältöä*. Näin ollen päädyin jättämään litteroinnin ulkopuolelle täytesanat, kuten *niinku*, sekä yksittäiset äännähdykset. Jätin harkitusti litteroimatta myös kontekstiin selvästi liittymättömän puheen, jos havaitsin, että sillä ei selvästi ole merkitystä asiasisällön ja tutkimuskysymysten kannalta. Litteroinnissa en käyttänyt apuvälineitä, jotka olisivat hidastaneet puhtaaksikirjoitettavaa äänitettä. Loin aineiston analyysivaihetta varten kustakin haastattelusta erilliset litteroidut tiedostot, jolloin ne pysyivät erillään toisistaan ja olivat myöhemmin helposti tulostettavissa analyysia varten.

Aineiston varsinainen analyysivaihe käynnistyi haastattelujen litteroinnin ja litteroidun aineiston tulostamisen jälkeen joulukuussa 2017. Analysoinnin alkuvaiheessa suureksi ongelmaksi muodostui pääni sisällä vellonut tietotulva, joka sekoitti oleellisella tavalla aloittelevan tutkijan aineiston käsittelyä. Eri analyysimenetelmät sekoittuivat toisiinsa, mikä johti lopulta siihen, että helmikuussa 2018 aloitin aineistoni käsittelyn lähes alusta. Näin oli

toimittava myös siksi, että tutkimukseni säilyttäisi eettisyytensä ja luotettavuutensa myös huolellisen aineiston käsittelyn myötä (Tuomi & Sarajärvi 2009, 132–133).

Käytin aineistoni analyysimenetelmänä lopulta onnistuneesti laadullista sisällön analyysia. Analysoin aineiston teoriasidonnaisesti koodaamalla litteroidusta aineistosta kaikki haastateltavien tuottamat käsitteet koevapaudesta elämänhallintansa tukena. Analyysiyksiköt olivat pääosin lauseita ja muutaman lauseen mittaisia tekstiosioita, jotka kuvasivat tutkimuskysymysten kannalta oleellisia asioita. Koodauksen apuna käytin värikoodeja, jotka erottelivat aineistosta selkeästi tiettyjen teemojen mukaiset yksiköt. (Tuomi & Sarajärvi 2009, 108–110; Saaranen-Kauppinen & Puusniekka 2006a.) Valitsin jokaista teemaa varten yhden värin. Taustatietoja kuvasi sininen väri, koevapautta ja sen sisältöä punainen väri ja elämänhallintaa keltainen väri. Värisävyjen sijaan halusin pitäytyä selkeästi toisistaan poikkeavissa väreissä, jotta eri yksiköt ja teemat erottuisivat aineistosta helpommin. Koodaaminen helpotti tiettyjen teemojen erottumista aineistosta. Alkuperäisilmauksille laadin pelkistetyt ilmaukset, joiden avulla analysoitava aineisto tiivistyi. Samalla karsiutui pois epäolennainen informaatio, joka ei ollut keskeistä tutkimuskysymysteni kannalta. (Tuomi & Sarajärvi 2009, 108).

Pelkistämisen jälkeen ryhdyin ryhmittelemään aineistoa. Ryhmittelyvaiheessa loin pelkistettyjen ilmausten perusteella samaa asiaa tarkoittavia käsitteitä luokiksi, jotka nimesin pelkistettyjä ilmauksia parhaiten kuvaavalla käsitteellä. Näin syntyi alaluokkia eli yleisempiä aineistoa kuvaavia käsitteitä. (Tuomi & Sarajärvi 2009, 110–111.)

Teoriasidonnaisen sisällön analyysin avulla tutkin myös, millä tavoin haastateltavat kuvaavat elämänhallinnan tunnettaan. Tässä käytin apuna Antonovskyn (1979) esittämiä koherenssin tunteen osa-alueita – ymmärrettävyyttä, hallittavuutta ja mielekkyyttä. Pelkistämisen tapahtui aiemmin kuvaamallani tavalla. Pelkistetyn aineiston perusteella siirryin ryhmittelemään aineistoa aiemmin kuvattua tapaa mukaillen, luoden pääluokat koherenssin tunteen osa-alueiden mukaisesti.

Pelkistämisen ja ryhmittelyn jälkeen luokittelin aineiston. Luokittelun tuloksena syntyivät tiivistetyt kokonaiskuvat siitä, mitkä tekijät vaikuttavat vapautuneen vangin elämänhallinnan tunteen muodostumiseen ja mitkä valvotun koevapauden aikaiset tekijät tukevat vapautuvan vangin elämänhallintaa.

Päädyin lopuksi tarkastelemaan aineistoa myös kvantifioimalla selvittäessäni, minkälaisen valvotun koevapauden aikaisen tuen haastateltavat kokivat elämäntilintansa kannalta merkityksellisimpänä. Kvantifiointi tapahtui käsin, poimien ryhmiteltyssä aineistossa yleisimmin esiintyviä yksiköitä. (Saaranen-Kauppinen & Puusniekka 2006b.) Analyysin lopputulemana syntyivät myös elämäntilintän tunteen muodostumista ja koevapautta elämäntilintän tukena kuvastavat taulukot 1 ja 2, jotka esittelen myöhemmin tutkimustuloksia käsittelevissä luvuissa.

Tutkimusraportissa olen halunnut suojella haastateltavien yksityisyyttä. Sen lisäksi, että haastateltavat esiintyvät raportissa tunnisteilla H1–H6, heidän asuinpaikkakuntiaan tai vankeiloita, joissa he ovat tuomiotaan suorittaneet, ei mainita missään vaiheessa. Myöskään kolmannen sektorin toimijoita, joiden toimintaan haastateltavat kertoivat osallistuneensa, ei raportissa mainita nimeltä. Näin toimimalla olen halunnut varmistaa, että haastateltavat eivät ole välittömästi tunnistettavissa tutkimusraportin missään vaiheessa. (ks. Arja Kuula 2006, 128–129.)

6 ELÄMÄNHALLINTA HAASTATELTAVIEN KERTOMANA

Mä yhdistän elämänhallinnan aika arkisiin asioihin ja et miten mun arki rullaa mun omasta mielestä. Et meneekö se niin ku kuuluis, tai et se olis mulle hyvä. Et jaksanko mä siivota ja onko se balanssissa, et mä en tee töitä 24 tuntii vuorokaudessa. (H1.)

Elämänhallinta on subjektiivinen ja laaja käsite, josta jokaisella voi olla omanlaisensa käsitys. Antonovskyn (1979) koherenssin tunteen teorian mukaan yksilön tunne elämänhallinnasta muodostuu kolmen osa-alueen – elämän *ymmärrettävyyden*, *hallittavuuden* ja *mielekkyyden* – pohjalta. Osa-alueiden täytyminen yksittäin ei riitä, vaan elämänhallinnan tunteen muodostumisen kannalta oleellisinta on, että kaikki kolme osa-aluetta ovat vuorovaikutuksessa keskenään (Antonovsky 1979 Suomisen 2013, 220–223 mukaan).

Tässä luvussa esittelen ensimmäisen tutkimuskysymyksen mukaisesti, miten valvotun koevapauden kautta vapautuneet haastateltavat kuvailevat elämänhallinnan tunnettaan. Käsitteelen kutakin elämänhallinnan tunteen muodostumisen osa-aluetta – elämän *ymmärrettävyyttä*, *hallittavuutta* ja *mielekkyyttä* – omina alalukuinaan.

6.1 Ymmärrettävyys

Elämän *ymmärrettävyydellä* viitataan Antonovskyn (1979, 123–126) mukaan yksilön muistiin, johdonmukaiseen ajatteluun sekä kykyyn tehdä johtopäätöksiä. Haastateltavat kuvasivat elämänhallinnan tunnettaan monelta osin käsitteillä, jotka luokittelin kuuluvaksi *ymmärrettävyyden* osa-alueeseen. Aineistosta *ymmärrettävyyden* osa-alueen yläluokiksi muodostuivat *minäkuva*, *tunteiden hallinta* ja *vastoinkäymisten kohtaaminen* sekä *päihteet*.

Minäkuva

Haastateltavilla oli pääasiassa myönteinen näkemys itsestään ja he arvostivat sitä, mitä olivat elämänmuutoksellaan saaneet aikaan. Kuvaukset itsestä olivat pohdiskelevan oloisia ja realistisen tuntuisia. Kaikkien haastateltavien kohdalla niihin yhdistyi myös vertailua entisen minän ja nykyisen minän välillä:

Oon itekin mokannut ja oon pystynyt muuttuu. Ja mä pystyn kuitenkin tänä päivänä pitää itteeni hyvänä tyyppinä. (H1.)

Kaikki haastateltavat kokivat olevansa ”huonoja” kuvailemaan itseään. Kaikki kuitenkin kuvailivat itseään myönteisin ilmauksin kuten *kiltti, rento, ahkera, suvaitsevainen, rauhallinen ja ystävällinen*. Kiltteys, avoimuus ja ystävällisyys olivat keskeisiä haastateltavien käyttämiä termejä heidän kuvaillessaan itseään. Kiltteys ja herkkyys nousivat jollakin tavalla esiin kaikkien haastateltavien puheessa. Jotkut haastateltavista liittivät nämä ominaisuudet myös osaksi päihteidenkäyttöään:

[Olen] aika semmonen perus. Liiankin kiltti ihminen, joka on turvautunut päihteisiin näyttääkseen joltain muulta. Tunteettomalta, jotenkin kovemmalta ja saada jotain kunnioitusta. (H3.)

Oon mä aika herkkä. Ja tavallaan siinäkin on yks, että miks käytti päihteitä. Jostain kumman syystä tuli joskus ihannoituu sellasia tyyppejä, jotka oli väkivaltaisia. Sit tajusin, että selvinpäin musta ei oo sellaseen hommaan ja sit ajattelin, et kännissä tai sekasin mä pystyn tekemään mitä vaan. (H6.)

Tärkeänä osana myönteistä minäkuvaa aineistossa erottui itsensä hyväksyminen ja itsensä arvostaminen. Osana itsensä hyväksymistä haastateltavien puheessa korostui myös omien tuntuisten tiedostaminen ja niiden hyväksyminen. Menneisyys ja vaikeat elämäkokemukset nähtiin vahvuuksina ja niistä nähtiin olevan hyötyä myös elämänmuutoksen jälkeen:

Tulee vaan surkee olo niistä [entisten käyttäjäkavereiden näkemisestä]. Sillain sit taas tulee itelle, et miten hyvin hallitsee itteensä. Pystyy ja osaa. Menee eteenpäin koko ajan, vaikei itsekään edes huomaa sitä. (H3.)

Osa haastateltavista oli hyödyntänyt oman kokemuksen mukanaan tuomaa tietämystään tapaamalla vankeja vankiloissa. Haastateltavat, entiset vangit, kertoivat kohtaamisistaan vankilan henkilökunnan kanssa esimerkiksi seuraavalla tavalla:

Suurin palaute on, että kun vankilan johtaja kävi kerran kätelemässä ja kehumassa, että tehdään hyvää työtä. Et se on palkka niinku sieltä päin. Että kun henkilökunta arvostaa, ni silloin meidän luokse on helpompi tulla myös vankien. (H4.)

Halu auttaa muita nousi esiin monen haastateltavan puheessa. Omat kokemukset autetuksi tulemisesta nähtiin yleisesti arvokkaina ja muiden auttamisen halun herättäjinä. Muiden auttaminen herätti haastateltavissa tärkeyden, arvostuksen ja luottamuksen kokemuksia, minkä voi aineiston pohjalta todeta vaikuttaneet myönteisesti haastateltavien minäkuvan muodostumiseen. Oman historian ja elämäkokemuksensa haastateltavat näkivät osittain voimavarana ja menneisyytensä hyväksymisen osana muutosprosessia. Sen ajateltiin voivan tarjota tukea myös muille samanlaista elämänmuutosta tekeville ihmisille:

Jotenkin mä oon kokenut sillä tavalla, et kun mä oon niin paljon tehnyt pahaa, et nyt on aika tehdä sitä hyvää (H6).

Toisaalta menneisyys erottui aineistosta myös kielteisessä mielessä haastateltavien kertoessa eriarvoisuuden kokemuksistaan. Kokemukset leimautumisesta ja toisen luokan kansalaisuudesta päädyin kuitenkin varsinaisesti luokittelemaan hallittavuuden pääluokkaan, jolla viitataan muiden kanssa vuorovaikutuksessa tapahtuvaan tavoitteelliseen toimintaan. Hallittavuutta käsittelemme myöhemmin luvussa 6.2.

Tunteidenhallinta ja vastoinkäymisten kohtaaminen

Tunteet ovat olleet haastateltavien elämässä keskeisessä roolissa; niitä on ollut tarpeen tukahduttaa tai niitä on ollut vaikea käsitellä. Sama toistui kaikkien haastateltavien puheessa. Kuitenkin haastateltavat kokivat haastatteluhetkellä hallitsevansa tunteitaan keskimäärin hyvin. Haastateltavat kokivat kehittyneensä tunteiden hallinnassa ja oppineensa keinoja itsensä rauhoittamiseen ja erilaisten tunteiden sietämiseen. Tunne-elämää kuvattiin nopeastikin vaihtelevaksi ja paljon erilaisia tunteita sisältäväksi:

Oma tunne-elämä on aika vilkas. Aamulla voi olla tosi hyvä fiilis ja sit voi pudota parin tunnin päästä. Välillä voi vaipua liialliseenkin synkkyyteen. Tulevaisuus vähän pelottaa ja menneisyys vähän vaivaa ja ei oo oikeen tyytyväinen nykyhetkeenkään. (H1.)

Kyllä se [elämönhallinnan tunne] nyt on parempi ku ennen. Vaikka välillä tuntuu, et kymmenentuhannen palan palapeli on lyöty lattialle ympäri. Mut kyl se on parempi. Huomattavasti parempi. (H3.)

Eräs haastateltava kuvasi käytännön toimia, joilla saa omaa tunnemaailmaansa rauhoitettua päivän päätteeksi:

Sitäkin [tunteidenhallintaa] oon tässä matkan varrella oppinut. Oon ollut hyvin äkki-pikanen ihminen. Pääasiassa se on tullut aina sanallisesti, mut itsehillintää on pitänyt opetella. Mä tykkään kauheesti käydä iltalenkillä vähän myöhemmin. Siellä mul on aikaa. Mul on tilaa ajatella siellä lenkillä. Ja mä saan itseni rauhoitettua nukkumaan ja uuteen päivään. (H4.)

Tunteidenhallinta liittyi aineistossa vahvasti osaksi vastoinkäymisten kohtaamista. Yksi haastateltavista kertoi vaikeudestaan kohdata vastoinkäymisiä sekä niiden herättämistä voimakkaista tunteista:

Jos mulle tulee joku vastoinkäyminen, mä romahdan niinku totaalisesti. Mä henkisesti meen ihan paskaks. Jos joku vastoinkäyminen tulee, mä meen niin kovaan itsesääliin. Mä rupeen masentuun. Makaamaan, nukkumaan, jotakin. Mä oon tosi huono käsittelee vastoinkäymisiä nykyään. (H5.)

Tunteidenhallinta ja vastoinkäymisten kohtaaminen nivoutuivat haastatteluissa oleellisella tavalla yhteen. Vaikeus kohdata vastoinkäymisiä näkyi aineistossa tunteiden hallinnan haasteina ja sitä myötä myös toimintatapojen epäedullisuutena. Vastaavalla tavalla myös kyky kohdata vastoinkäymisiä ja hallita niiden herättämiä tunteita olivat yhteydessä toisiinsa:

Tänä päivänä [siedän vastoinkäymisiä] huomattavasti paremmin kuin ennen. Mulla on sellasia paikkoja, missä voin niitä purkaa. Ja sit se, että mä ymmärrän, että ne kuuluu elämään Aina ei voi onnistua. (H2.)

Viisi kuudesta haastateltavasta kuvaili edellä esitetyn haastatteluotteen tapaan vastoinkäymisten olevan *osa elämää*. Aineiston perusteella haastateltavat suhtautuivat

vastoinkäymisiin pääosin myönteisellä tavalla, etsimällä myös vaihtoehtoisia tapoja toimia ja päästä tavoitteisiinsa. Haastateltavat vertasivat vastoinkäymisten kohtaamisesta puhuesaan itseään ennen ja itseään nyt. Aineistosta oli havaittavissa, että kykyyn kohdata vastoinkäymisiä ja hallita tunteitaan liittyy kehittynyttä syy-seuraus -ajattelua, jonka vuoksi vastoinkäymiset on opittu näkemään osana elämää. Keltikangas-Järvisen (2008) mukaan syy-seuraus -ajattelun kehittyminen onkin elämäntilanteen kannalta tärkeää. Se mahdollistaa yksilölle muun muassa oman toimintansa vaikuttavuuden mieltämisen elämäntilanteen kannalta (Keltikangas-Järvinen 2008, 258–263).

Päihteet

Päihteiden käyttö ja päihitteettömyys osoittautuivat aineiston analysointivaiheessa haasteelliseksi käsitteiksi. Päihteidenkäytön voi ajatella olevan lähtöisin paitsi yksilön ajatteluun ja tunne-elämään liittyvistä haasteista myös sosiaalisista pulmista, jolloin se myös vaikuttaa laajalti yksilön elämään. Päihteidenkäytön vaikutus elämäntilanteeseen ja elämäntilanteen tunteeseen on siis varsin kattava. Päihteet päätyivät lopulta omaksi yläluokakseen ja sen myötä päädyin luokittelemaan ne osaksi elämäntilanteen tunteen ymmärrettävyyden osa-alueita.

Aineistossa päihteidenkäytön yhteys ymmärrettävyyden osa-alueeseen näyttäytyi selkeimmin puhuttaessa sen kielteisistä vaikutuksista elämäntilanteen tunteeseen. Tämä kuului ainostaan yhden haastateltavan puheessa. Seuraavassa sitaatissa haastateltava kertoo omasta reaktiostaan kohtaamaansa vastoinkäymiseen:

Mä hain kaheksan tölkkiä kaljaa ja join ne ja nukahdin. Mä olin kovana, et nyt mä lähen kaupungille juomaan, mut kun en oo juonu moneen aikaan ni mä join ne ja kävin nukkumaan. Se rauhottu se tilanne siihen. (H5.)

Haastateltava H5 yhdisti päihteidenkäyttönsä voimakkaisiin tunnetiloihin, ongelmanratkaisuvuuden puutteeseen ja epätoivon ajatuksiin, joita vastoinkäyminen – auton hajoaminen – oli hänessä herättänyt. Haastateltavan kohdalla päihteidenkäyttöön ja omaan toimintaan liittyi paljon epäluottamusta:

Mulla on kaks vaihdetta: on ja off. Et jos mä lähen liikenteeseen mä en tunnista enää itekään itteeni. Mä pelkään sitä paljon päihteitten kanssa. Multa häviää oma minä pois. (H5.)

Aineistossa päihteet liittyivät vahvasti osaksi tunteiden hallintaa ja vastoinkäymisten kohtaamista. Päihteidenkäytön koettiin vaikuttaneen haitallisella ja ainakin osittain pysyvällä tavalla mielenterveyteen. Aineiston perusteella päihteillä voi todeta olevan oleellinen merkitys elämänhallinnan tunteen muodostumisen kannalta. Aineisto osoitti haastateltavien olevan keskenään eri vaiheissa omia muutosprosessejaan. Vaikka kuvaukset itsestä olivat myönteisiä, liittyi joidenkin haastateltavien kohdalla minästä puhumiseen vaihtelevassa määrin epävarmuuden ja syyllisyyden sanottamista. Neljä haastateltavista oli kulkenut toimimisessaan pitkän tien ja kertoivat olleensa jo vuosia ilman päihteitä. Silti oli havaittavissa, että menneisyys on edelleen osa nykyisyyttä ja mielessä suhteellisen usein. Oma menneisyys herättää tunteita ja toisaalta myös asettaa haasteita niiden hallitsemiselle. Vastoinkäymisten kohtaaminen vaikutti olevan sitä hallitumpaa, mitä pidemmällä haastateltava oli omassa kuntoutumisprosessissaan.

6.2 Hallittavuus

Elämän hallittavuudella tarkoitetaan muiden kanssa sosiaalisissa suhteissa tapahtuvaa vuorovaikutusta sekä tavoitteita kohti toimimista yhteistyössä muiden kanssa (Antonovsky 1979, 123–126). Tässä alaluvussa esittelen aineistossa korostuneita elämän hallittavuuden osa-alueeseen liittyviä seikkoja. Aineistosta hallittavuuden osa-alueen yläluokiksi muodostuivat *arjen mielekkyys, muilta saatu tuki ja taloudellinen toimeentulo*.

Arjen mielekkyys

Haastateltavien puheessa kuului tyytyväisyys ”tavalliseen” elämään. Arki nähtiin haastateltavien mielekkäänä sellaisenaan, ilman suuria yllätystekijöitä:

Periaatteessa mun elämä on aika simppeliä, arki on yksinkertasta. Mä tykkään rutiinimaisista ja yksinkertaisista päivistä. (H4.)

Kaikki haastateltavat osallistuivat säännölliseen päivittäiseen toimintaan. Säännöllisen arki-rytmin koettiin tukevan arjessa jaksamista. Säännöllinen toiminta lisäsi paitsi omaa hyödyllisyyden ja tärkeyden tunnetta myös kokemusta elämän sisällöllisyydestä. Säännöllisen vuorokausirytmän lisäksi erityisesti säännöllinen ja mielekäs tekeminen nousi tärkeään arvoon haastateltavien puheessa. Säännöllinen toiminta nähtiin myös päihitteettömyyttä tukevana tekijänä:

Kyllä se [päihitteettömyyden tuki] on varmaan tää työ. Ja sit tuo harrastus ja perhe. Päivittäinen tekeminen ja vastuu. (H5.)

Tärkeä havainto oli, että säännölliseen toimintaan saatetaan tukeutua vapautumisen jälkeen niin tiukasti, että sitä pidetään jopa ainoana oljenkortena päihitteettömänä pysymiseen. Aineiston perusteella työ ja tavoitteellinen toiminta lisäävät myös hyväksytyksi tulemisen tunnetta sekä kokemusta muiden luottamuksen ansaitsemisesta. Aineisto osoitti, että säännöllinen arki ja tietyt päivittäiset rutiinit tukevat elämänhallintaa ja jaksamista arjessa, ja tukevat lisäksi päihitteettömänä pysymistä.

Muilta saatu tuki

Haastateltavat kertoivat paitsi saaneensa paljon tukea myös kaipaavansa sellaista arkielämänsä. Haastateltavat kertoivat saaneensa tukea enimmäkseen vertaisiltaan, joilla oli kokemusta samanlaisesta elämästä, jota he itse olivat aikaisemmin eläneet. Haastateltavat H4 ja H3 kuvasivat vertaistukea tavalla, joka ilmensi kokemusta matalan kynnyksen tuesta sekä sen aikaan saamaa turvallisuuden tunnetta:

Siinä vaiheessa kun tulee vertaisia ja ymmärtää sun tilannetta niin tulee heti se, et hei, mä en oo yksin tässä. Mulla on muita, mä voin kysyä keneltä hyvänsä apua. Mä tiedän, et se voi ymmärtää mua, vaikken mä osais sanottaa kaikkia mun kysymyksiä ja ongelmia. (H4.)

Tää [vertaisryhmä] on vähän niinku toinen koti. Täs on mun sosiaalinen. Tuntuu vaan, et ne on niin lähellä sitä samaa. Niihin voi samaistua. (H3.)

Vertaisten tuki nähtiin paitsi ymmärtävänä myös samanlaisuuden kokemuksia ja kuuluvuuden tunnetta tarjoavana tekijänä. Kiinnostava huomio oli, että haastateltavat eivät kokeneet juurikaan saavansa tukea läheisiltään. Perhe ja muut läheiset ihmiset nähtiin enemmän keskeisinä henkilöinä arjessa sekä muutokseen motivoivina tekijöinä. Varsinaista tukea haastateltavat sen sijaan kokivat saavansa enemmän vertaisiltaan. Toisaalta kaikkein läheisimpiä ihmisiä, kuten perheenjäseniä, haluttiin suojella ikäviltä kuulumisilta.

Vertaistukea kuvailtiin myös hyvin kannattelevana tekijänä:

Se vertaistuen voima on kyllä semmonen ja saattais olla, et ilman sitä en istuis tässä tänä päivänä (H4).

Monen haastateltavan kohdalla avun saaminen ja vertaistuen voiman kokeminen oli johtanut myös siihen, että he olivat halunneet alkaa auttaa myös muita vankilasta vapautuvia vankeja. Oma kokemusta ja tietoa haluttiin viedä eteenpäin.

Muilta saatu tuki ei kaikkien haastateltavien kohdalla tarkoittanut ainoastaan toisilta ihmisiltä saatua tukea. Kaksi haastateltavista koki eläimen tärkeänä elämönhallintansa tukena. Eläin oli noussut keskeiseen rooliin lemmikkinä tai harrastustoiminnan kautta. Haastateltavat kokivat eläimen tuovan arkeen säännöllisyyttä ja vastuuta, ja sitä myötä tukevan rikoksettomaan elämäntapaan. Säännöllisen toiminnan tapaan myös eläin saatettiin nähdä arkea ja päihteettömyyttä tukevana tekijänä jopa siinä määrin, että se meni arvoasteikossa esimerkiksi haastateltavan perheen edelle. Haastateltava H5 kuvaili vastuunsa eläimestä olevan aintulaatuista:

Totta kai perheestä pitää olla vastuu. Mut kun perheessä on se toinenkin. Se on helppo työntää sitä vastuuta toiselle, sille vaimolle esimerkiks vastuuta lapsista. Mut nyt kun mulla on hevonen, niin mä tiän, et sitä ei kukaan muu pysty. Et mun on pakko mennä ja ruokkia se, tehdä se. Et mul on pakonomainen tavallaan se vastuu. Mä en voi jättää sitä hoitamatta. (H5.)

Muut tukitahot, joita haastateltavat vertaistuen ja läheisten ohella mainitsivat, olivat kolmannen sektorin toimijoita. Ainoastaan yksi haastateltava koki saaneensa koevapauden aikana elämönhallintaansa tärkeää tukea kunnan työntekijältä. Tämä haastateltava kertoi kohtaamisestaan sosiaalityöntekijänsä kanssa vapautumisvaiheessa:

Mulle tuli hyvä sosiaalityöntekijäkin, joka ymmärsi tilanteen. Ei pelästynyt taustaan, vaikka kerroin suoraan, ja työskentely hänen kanssaan lähti ihan toisille urille. Aina se jaksoi tsemptata ja kuunnella. Se semmonen vastaanotto. On aika tärkeitä ne ihmisten kohtaamiset. Se on aika tärkeitä et miten se ihminen kohdataan. Otetaan niinku ihminen ihmisenä. Se on hyvin tärkeitä. (H2.)

Kohtaamisten ja muilta saadun tuen myötä hallittavuuden osa-alueeseen liittyvät myös joidenkin haastateltavien kokemukset leimautumisesta sekä toisen luokan kansalaisuudesta. Tällaisiin kokemuksiin osa haastateltavista kertoi törmänneensä lähinnä viranomaisasioinnissa vapautumisensa jälkeen. Tyypillinen tällainen tilanne oli asunnon haku, jossa haastateltavat kokivat historiallaan olevan oleellinen merkitys asunnon saantia rajaavana tekijänä.

Aineiston perusteella muilta saatu tuki on keskeisin elämän hallittavuuden osa-alueen tekijä. Tuki ja kuulluksi tuleminen on tärkeää huolimatta siitä, kuka tukea tarjoaa. Vertaisten merkitys tuen tarjoajina kuitenkin korostui aineistossa. Aineisto osoitti vertaistuen tarjoavan samankaltaisten kokemusten myötä ymmärrystä, kuulumisen tunteen sekä vahvaa tukea päiheteettömyyteen.

Taloudellinen toimeentulo

Ainoo mikä on, ni raha. Tuntuu, et se ei oikeen riitä, ihan sama paljon sitä on. Vaikka töissä käy, niin mullakin on tällä hetkellä ulosottoja maksettavana muutama kymmentä tuhatta. (H1.)

Toimeentuloon liittyvät asiat nousivat aineistosta esiin kaikkien haastateltavien kohdalla. Haastateltavista ainoastaan yksi kävi palkkatyössä, yhdellä oli säännöllisenä tulona eläke. Neljällä haastateltavalla oli säännöllinen pieni tulo kuntouttavasta työtoiminnasta tai peruspäivärahasta. Haastateltavat kuvasivat rahankäyttöään pääosin vastuulliseksi. Säännölliset pienetkin tulot nähtiin taloutta tasapainottavana ja arkea tukevana tekijänä.

Kaikille haastateltaville oli kertynyt paljon velkaa, minkä koettiin rajoittavan elämänhallintaa. Menetetyn luottotiedot nähtiin esimerkiksi asunnon saantia rajoittavana tekijänä. Talouteen liittyi paljon epävarmuutta. Neljä haastateltavaa kuudesta kertoi saaneensa kielteisen velkasaneeraus päätöksen.

Taloudellisen toimeentulon rooli korostui muilta saatuun tukeen ja arjen mielekkyyteen nähden haastateltavien tavoitteista puhuttaessa. Kaikki haastateltavat nimesivät tulevaisuuden tavoitteekseen jonkin toimeentuloon liittyvän asian. Keskeisimpiä tavoitteita seuraavan viiden vuoden ajalle olivat työllistyminen, velkasaneeraukseen pääsy sekä luottotietojen takaisin saaminen.

Aineiston perusteella kertyneet velat ovat yksi keskeisimmistä vapautuneen vangin elämänhallinnan tunnetta heikentävä tekijä. Velkasaneeraukseen pääsy ei ole helppoa ja haastateltavat kokivat, että päästäkseen velkasaneeraukseen, on kyettävä todistamaan maksukykyään etukäteen hyvin pitkältä ajanjaksolta.

6.3 Mielekkyyys

Elämän mielekkyydessä on Antonovskyn (1979, 123–126) mukaan kyse yksilön omasta motivaatiosta ratkoa elämässään ilmeneviä ongelmia. Aineiston perusteella liitin mielekkyyden osa-alueeseen selvästi yksilön muutosmotivaatioon, omaan toimijuuteen ja tyytyväisyyteen liittyviä asioita, joita käsittelemme tarkemmin tässä alaluvussa.

Muutosmotivaatio

Muutosmotivaatio on läheisesti yhteydessä yksilön omaan toimijuuteen ja sitä myötä mielekkyyden osa-alueeseen. Katsoin sen kuitenkin vaikuttavan keskeisellä tavalla myös yksilön ajatteluun ja kykyyn tehdä johtopäätöksiä sekä muun muassa siihen, miten hän suhtautuu elämässään vastoinkäymisiin.

Kaikki haastateltavat kertoivat olevansa motivoituneita elämäntavan muutokseen. Motivaatiota kuvailtiin eri tavoin. Haastateltavien puheesta oli myös havaittavissa, että he olivat keskenään eri vaiheissa omaa muutostaan. Seuraavassa otteessa haastateltava kertoo, miten motivaatio näkyy hänen elämässään:

Nyt niinku oikeesti yrittää. Nyt näkee sen, miten todellakin vaikeeta se on. Et se ei oo ku sanotaan et mee töihin ja rupee tekee töitä. Ei se oo niin. (H3.)

Haastateltava H3 kertoo paitsi halustaan pyrkiä tavoitteitaan kohti myös sen haastavuudesta. Muutosmotivaatio nousi aineistosta esiin keskeisellä tavalla. Entistä ja nykyistä elämäntapaa vertaileva puhe, omasta muutoksesta puhuminen ja tavoitteista kertominen kertoivat haastateltavien muutosmotivaatiosta ja toisaalta myös kunkin haastateltavan elämänmuutoksen vaiheesta.

Muutosmotivaatioon liittyi myös puhetta muuttuneista elämän arvoista:

Se materiaali, joka oli joskus parikyt vuotta sitten niin tärkeä, niin mä en välitä siitä pätkäkään nykysin. En autoista, en mistään. (H3.)

Materiaa tärkeämpänä haastateltavat näkivät sen sijaan omaan hyvinvointiin ja läheisiinsä liittyviä asioita.

Haastateltavia yhdisti myönteinen näkemys tulevaisuudesta. Elämönhallinnan tunnetta kuvailtiin eri tavoin, mutta jokaisen haastateltavan puheesta kantautui toiveikkuus ja tavoitteellisuus tulevaisuutta kohtaan, mitkä kuvastuvat myös seuraavissa haastatteluoitteissa:

Jollakin tavalla pelkään, mut luottavainen oon silti tulevaisuuteen (H5).

En haluu hukata aikaa, vaan haluan saada aikaan jotain kestävää. Haluan saavuttaa semmosta, et opiskelemalla ammattiin mä voin parantaa niitä mun tuloja sen sijaan, et mä valitan niistä et ei oo rahaa. Mä voin kuitenkin tehdä sen eteen jotain (H1.)

Kiinnostava huomio aineistosta oli, että haastateltava, joka kuvaili elämönhallintaansa muita heikompana, käytti puheessaan paljon *kiitollisuuden* ja *luottavaisuuden* ilmauksia.

Muutosmotivaatioon liittyi joidenkin haastateltavien kohdalla myös puhetta *syällisyydestä*. Seuraavassa oitteessa haastateltava näkee syällisyyden tunteen myönteisenä ja motivaatiota lisäävänä tekijänä:

Mun on hirveen vaikeeta puhua aina mun lapsesta, kun tulee sellanen pieni syällisyys. Mutta tota se on hyvä juttu se syällisyys, tiiätkö. Se, että kun sen muistaa ja sen tuntee, niin ei haluu kokea enää uudestaan, sille lapselle. (H6.)

Aineisto osoitti, että vapautuneen vangin omalla motivaatiolla on merkitys elämänhallinnan tunteet muodostumisen kannalta. Motivaation taso määrittää esimerkiksi yksilön omaa toimintaa, jonka esiintymistä aineistossa kuvaan seuraavaksi.

Oma toimijuus

Mielekkyyden osa-alueeseen käsitteellistyi aineistosta myös *yksilön oma toimijuus*. Aineistossa korostui haastateltavien kokemus omiin asioihin vaikuttamisesta paitsi erikseen kysytynä myös osana elämänhallinnasta tuotettua muuta puhetta. Oma toimijuus liittyi läheisesti muutosmotivaatioon.

Toimijuuteen vaikuttivat keskeisesti haastateltavien kokemukset vastuullisuudesta sekä halusta auttaa muita. Kaksi haastateltavista olivat suuntautuneet vapautumisensa jälkeen erityisesti vankilatyön tekemiseen:

Sitä [vertaisuuden kokemusten] kautta mä oon ite halunnu ruveta tekemään vankilatyötä. Ilman et olisin ite saanut siitä niin paljon apua, niin en olis varmaan halunnut jakaa omaa tietouttani. (H4.)

Ja jollakin tavalla se [tulevaisuuden tavoite] liittyy siihen, et mä haluan parantaa vankien elämää. Ja mä tiän, et se on niin iso juttu, et jos yksikin vanki pelastuu, ni se on iso säästö yhteiskunnalle. (H6.)

Vertaistuen on todettu tarjoavan voimaannuttavia kokemuksia sekä tuen antajalle että vastaanottajalle. Lisäksi muiden auttaminen voi lisätä yksilön ymmärrystä omaa problematiikkaansa kohtaan. (Jantunen 2010, 87–88.)

Toimijuuteen liittyi aineistossa paljon myönteisiä kuvauksia itsestä. Haastateltavat käyttivät ilmaisuja kuten *sinnikkyys*, *päätäväisyys*, *ahkeruus* ja *aktiivisuus* kuvatessaan itseään toimissaan kohti tavoitteitaan. Toisaalta omaa toimijuuteen oli aineiston perusteella liitettävissä välillisesti myös kielteisiä ilmauksia. Mielekkyyden osa-alueetta heikentävinä tekijöinä omaan toimijuuteen liittyi erään haastateltavan kohdalla myös vahvaa epäluottamusta omaa toimintaa kohtaan:

Mä yritän pitää koko ajan ittelleni tekemistä. Päihdeongelma on sellanen, et jos ei tee ittensä kanssa töitä, niin sen vapaa-ajan saa kyllä kulumaan muutenkin. Itte pelkään sitä. (H5.)

Kaikki haastateltavat kokivat voivansa vaikuttaa omassa elämässään tapahtuviin asioihin. Tämä kokemus yhdistyi aineistossa myös yksilön omaan motivaatioon. Aineiston perusteella kokemus omiin asioihin vaikuttamisesta voi lisätä yksilön motivaatiota muutokseen. Aineisto osoitti lisäksi itselleen merkityksellisten asioiden tavoittelun olevan pitkäjänteistä tekemistä. Sen myötä omaan toimijuuteen liittyi keskeisellä tavalla haastateltavien myönteinen näkemys tulevaisuudesta sekä itsestään.

Tyytyväisyys elämään

Viimeisenä mielekkyyden osa-alueen tekijänä esittelen elämän tyytyväisyyden käsitteen esiintymistä aineistossa. Arjen tyytyväisyyteen liittyi paljon myönteistä puhetta työnteosta, rutiineista ja mahdollisuudesta tehdä haluamiaan asioita:

Arvostan sitä, et mul on ne tietyt rutiinit ja jutut, jotka teen arjessa (H3).

Elämä on hyvää ja mä nautin työnteosta (H2).

Yllätyksetön ja säännöllinen arkielämä nähtiin pääosin hyvinvointia ja elämänhallintaa tukevinä elementteinä, joiden pohjalta myös tavoitteiden saavuttaminen nähtiin mahdollisena.

Oon nähnyt elämästä sellasen puolen, et mitä se oikeesti heikoimmillaan voi olla ja nykyään mä elän ihan tavallista elämää. Mul on harrastuksia ja tyttöystävä, tykkään laittaa ruokaa, kävellä luonnossa ja käydä töissä. Tylsää tavallista elämää. (H1.)

Toisaalta säännöllinen arki saatettiin nähdä myös kielteisessä valossa:

Tavallaan yritän pitää tän, vaikka arki on tylsää. Yritän olla tyytyväinen tähän arkeen. (H5.)

Tällaiseen kokemukseen liittyi myös epäluottamusta omaa toimintaa kohtaan sekä pelkoa omiin voimavaroihin liittyen. Haastateltava koki tarvitsevansa paljon *ulkoista kontrollia* selviytyäkseen arjessa. Kuitenkin hänellä on halu toimia toisin kuin aiemmin. Tyytyväisyys arkeen, elämään ja nykyhetkeen on aineiston perusteella merkittävä muutosmotivaation ylläpitäjä sekä omaan toimijuuteen kannustava tekijä.

6.4 Elämänhallinnan tunne on monen tekijän summa

Haastattelemani kuuden koevapauden kautta vapautuneen entisen vangin käsitys elämänhallinnasta oli merkittävän yhdenmukainen. Käsitys elämänhallinnasta liittyi pitkälti arkisiin asioihin – työhön, kotiin ja omaan hyvinvointiin. Elämänhallinnan *tunnettaan* haastateltavat sen sijaan kuvailivat eri tavoin. Aineistosta oli nähtävissä, että haastateltavien elämänhallinnan tunteen voimakkuus poikkesi toisistaan riippuen muun muassa siitä, missä vaiheessa elämänmuutosta he kokivat itse olevansa.

Aineiston pohjalta rakentui koherenssin tunteen muodostumista kuvastava taulukko (taulukko 1), jossa aineistossa korostuneet elämänhallinnan tunnetta tukevat tekijät ovat luokiteltuina elämänhallinnan osa-alueisiin – ymmärrettävyyteen, hallittavuuteen ja mielekkyyteen – jakautuviksi yläluokiksi. Seuraavana esitellyn taulukon avulla ovat nähtävissä ne tekijät, jotka aineiston perusteella oleellisesti vaikuttavat elämänhallinnan tunteeseen sitä joko vahvistaen tai heikentäen.

Taulukko 1. Koherenssin tunteen muodostumiseen vaikuttavat tekijät.

YLÄLUOKKA	PÄÄLUOKKA	YHDISTÄVÄ LUOKKA
Minäkuva Tunteidenhallinta ja vastoin- käymisten kohtaaminen Päihteet	Ymmärrettävyys	Koherenssin tunteen muodostumiseen vaikuttavat tekijät
Arjen mielekkyys Muilta saatu tuki Taloudellinen toimeentulo	Hallittavuus	
Muutosmotivaatio Oma toimijuus Tyytyväisyys elämään	Mielekkyys	

Haastateltavat kuvailivat paljon erilaisia asioita, joiden he kokivat vaikuttaneen elämänhallinnan tunteeseensa. Aineisto osoitti, että keskeisimpiä valvotun koevapauden kautta vapautuneen vangin elämänhallinnan tunteen muodostumiseen vaikuttavia tekijöitä ovat *minäkuva*, *kyky kohdata vastoinkäymisiä*, *mielekäs arki*, *muilta saatu tuki* sekä *oma motivaatio ja toimijuus*. Aineiston perusteella haastateltavien minäkuva näyttäytyi yhtä haastateltavaa lukuun ottamatta myönteisenä. Positiivisen minäkuvan myönteiset vaikutukset olivat havaittavissa myös suhteessa siihen, miten haastateltavat kokivat kohtaavansa vastoinkäymisiä. Keltikangas-Järvisen (2000, 15–17) mukaan tietoisuus itsestä ja omasta historiastaan onkin tärkeässä osassa elämänhallinnan saavuttamiseksi.

Keskeisessä osassa haastateltavien elämänhallinnan tunteen kuvailua olivat sisäiseen kontrolliin liittyvät tekijät. Nämä ilmenivät muun muassa vastuun tuntona omasta elämästään, sekä myönteisenä kokemuksena kyvystä vaikuttaa omiin asioihinsa. Keltikangas-Järvisen (2000, 42–43) onkin kuvannut elämänhallinnan yleisellä tasolla tarkoittavan uskoa siihen, että pystyy vaikuttamaan omiin asioihinsa. Taulukko 1 kuvaa ensimmäisessä sarakkeessa

niitä tekijöitä, joiden pohjalta aineiston perusteella muodostuvat elämönhallinnan kolme osa-aluetta: ymmärrettävyys, hallittavuus ja mielekkyys. Aineisto osoitti, että elämönhallinnan tunteen rakentuminen ei kuitenkaan ole niin yksiselitteinen prosessi, vaan yksittäiset tekijät ja sen myötä myös eri osa-alueet kytkeytyvät vahvasti toisiinsa. Aineiston pohjalta olikin havaittavissa, että ymmärrettävyyden, hallittavuuden ja mielekkyuden osa-alueet ovat nivoutuneet pitkälti yhteen. Yksikään osa-alue ei vaikuta täyttyvän ilman toiseen osa-alueeseen kytkeytymistä, vaan yksittäiset tekijät ovat liitettävissä vähintään kahteen osa-alueeseen, tai niihin luokiteltuihin muihin tekijöihin. Esimerkiksi yksittäisenä tekijänä *halu auttaa muita* liittyy paitsi vahvasti yksilön omaan toimijuuteen (mielekkyys) myös myönteiseen minäkuvaan ja kokemukseen omasta tärkeydestä (ymmärrettävyys) sekä sitä myötä arjen sisältöön ja mahdollisuuteen työskennellä sellaisessa ympäristössä, jonka kokee itselleen tärkeänä (hallittavuus). Tämä tukee myös Antonovskyn (1979) näkemystä siitä, että elämönhallinnan eri osa-alueet täydentävät toisiaan.

7 VALVOTTU KOEVAPAUS ELÄMÄNHALLINNAN TU- KENA

Tutkimukseni toinen ja kolmas tutkimuskysymys koskivat haastateltavien kokemuksia valvotusta koevapaudesta elämänhallinnan tukena. Toinen tutkimuskysymys kysyi, miten valvottu koevapaus tukee vapautuvan vangin elämänhallintaa. Kolmannessa kysymyksessä olin kiinnostunut, minkälaisen tuen koevapauden kautta vapautuneet henkilöt kokevat elämänhallintansa kannalta merkittävimpänä. Seuraavissa alaluvuissa esittelen haastateltavien kokemuksia valvotusta koevapaudesta elämänhallintansa tukena.

7.1 Yksilöllisyys osana koevapauden valmistelua

Valvottuun koevapauteen lähtöä valmistellaan vankeusaikana yhdessä vangin kanssa. Valmistelutyössä huomioidaan vangin yksilölliset tarpeet esimerkiksi pohtimalla kuntouttavan työskentelyn tarpeellisuutta ja miettimällä sopivaa toimintavelvoitetta koevapaudessa olon ajalle. Osa valmistelutyöstä, kuten asunnon ja toimintavelvoitepaikan hankkiminen, voi olla vangin itsensä vastuulla. Aineistossa *vaikuttamismahdollisuudet ja tarpeiden huomioiminen* osana koevapauden suunnittelua ja toimeenpanoa näyttäytyivät tärkeinä elämänhallintaa tukevinä tekijöinä.

Mahdollisuus vaikuttaa

Haastateltavat näkivät oman motivaation tärkeänä osana koevapauden onnistunutta suorittamista. Sitäkin tärkeämpänä näyttäytyivät koevapauden aikainen mahdollisuus neuvotella muutoksista tehtyihin suunnitelmiin sekä joustavuus esimerkiksi liikkuma-alueessa tai kotiintuloajoissa.

Mun ei tarvinnu tehdä linnalle mitään kirjallisia selvityksiä. Juhannukseksi päästiin perheen kesken mökille. Kävin vaan yhtenä päivänä vankilassa puhaltamassa. (H5.)

Osa haastateltavista kertoi myös vaihtaneensa työ- tai toimintavelvoitepaikkaa koevapauden suorittamisen aikana. Työ- tai toimintapaikan vaihtamisen mahdollisuuden koettiin olevan merkittävä, mutta myös ilmeisen poikkeuksellinen tapa toimia. Tärkeänä se nähtiin mielekkään säännöllisen toiminnan löytämisen kannalta.

Mä kävin tässä [järjestötoimijalla] töissä ensin vankilasta. Sit kun pääsin koevapauteen, se jatkui kuntouttavana työtoimintana. Heinäkuussa menin raksalle töihin ja jäin sinne, kun tää [järjestötoiminta] oli tauolla. Ja silloinkin olin vielä koevapaudessa. (H6.)

Haastateltava H6 piti lisäksi tärkeänä, että palkkatyöpaikka löytyi jo koevapauden suorittamisen aikana. Työssäkäynti jatkui koevapauden päättymisen jälkeen, mikä mahdollisti toimeentulon ja arjen jatkumisen säännöllisenä myös jatkossa.

Tarpeiden huomioiminen

Haastateltavat olivat koevapautensa aikana osallistuneet toimintaveloitteena kuntouttavaan työtoimintaan, päiväkeskustoimintaan, säännölliseen vanhemmuustyöskentelyyn, työpaja-toimintaan tai palkkatyöhön. Huolimatta toimintavelvoitemahdollisuuksien moninaisuudesta kaikki haastateltavat kokivat, että omien tarpeiden ja kykyjen mukainen toimintavelvoite tuki arjessa selviytymistä.

Päihteet olivat kuuluneet aiemmin jokaisen haastateltavan elämään. Haastateltava H4 koki hyvin tärkeänä myös sen tiedon, että koevapauden käydessä liian raskaaksi, on myös palautuminen vankilaan määrääjäksi mahdollista:

He [vankilan henkilökunta] vahvisti sitä tunnetta pärjäämisestä. Sit oli kuitenkin se, et he sanoivat, että voi soittaa vaikka keskellä yötä jos tulee se tunne, tai sanoivat että sinne voi tulla vaikka pariks päiväksi vaan takaisin, jos haluaa tulla henkisesti huilamaan. Ni, että heillä on myös se mahdollisuus, että tulla vaikka viikoks olemaan ja sit lähteä jatkamaan. (H4.)

Haastateltava kertoi koevapauteen lähtemisen olleen jännittävää aikaa ja monien asioiden tuolloin mietityttävän. Useampi haastateltava koki, että valvottu koevapaus on hyvää aikaa

harjoitella myös sosiaalisia taitoja, jotka ovat saattaneet pitkän vankilassa vietetyn ajan aikana unohtua.

Kyllä mä uskon, että se koevapaus autto lähtee muihinkin töihin. Kaikissa työpaikoissa on tavannu vähän niinku erilaisia ihmisiä. Helpompi lähtee johonkin uuteen. Ei oo este lähtee johonkin uuteen paikkaan. (H5.)

Sosiaalisten taitojen harjoittelun mahdollisuus on kytkettävissä yksilöllisten tarpeiden huomioimiseen, joka kokonaisuutena näyttäytyi vaikuttamismahdollisuuksia keskeisempänä elämänhallintaa tukevana tekijänä. Haastateltavien puheessa myös siviilielämän vaiheittainen harjoittelu liittyi osaksi tarpeiden huomioimista.

Tarpeiden huomioimisen yläluokkaan ja sitä myötä yksilöllisyyden pääluokkaan luokittelin aineiston perusteella myös inhimilliset kohtaamiset. Aineistossa korostuivat selkeästi haastateltavien kohtaamiset paitsi koevapauden suorittamien valvonnasta vastaavien virkamiesten kanssa myös vertaistensa kanssa. Samanlaisia asioita kokeneiden ihmisten kohtaamisten koettiin saavan aikaan esimerkiksi hyväksytyksi tulemisen tunnetta.

Eräs haastateltava kertoi myös kohtaamisistaan koevapauden valvontaa suorittavan tukipartion kanssa:

Ne tuli meille juomaan kahvit ja juteltiin. Ne oli niinku silleen et, ei ollu mitään vastakkain asettelua, et me nyt ollaan tässä vartijoita ja sä oot vanki, vaan ne kohteli niinku ihmistä. (H6.)

Inhimillistä kohtaamista kaivattiin koevapauden ajalle myös lisää. Jotkut haastateltavat kokivat tärkeänä, että koevapauden aikana kyseltäisiin enemmän kuulumisia ja oltaisiin kiinnostuneita siitä, mitä vangille kuuluu:

Olis ne [tukipartio] voinu vaikka viedä syömään johonkin ravintolaan. Voishan se olla silleen, että muutakin ku pakettiautoon ja pilli suuhun. Vaikka silleen, että tuu juomaan kahvit. Se olis ollut lähinnä niinku mukavaa. Et olipa kiva juttu, niinku semmonen. (H1.)

Kohtaamisten tärkeys nousi esiin monen haastateltavan kohdalla. Tärkeänä pidettiin myös sitä, että vanki tunnettaisiin hyvin jo vankeuden aikana, jolloin vangintuntemus saattaisi vaikuttaa myönteisellä tavalla myös koevapauden sisältöjen suunnitteluun:

Se semmonen ku oli joskus aiemmin, et oli sellasii vartijoit, et tuli sun selliin vaik istuu siihen ja polttaa tupakan, ja kysellä et mitä kuuluu. Se oli sellanen kokemus, et sellasta vois olla enemmänki mut tänä päivänä vois verrata siihen, et otettais vankeihin enemmän kontaktii ja kyseltäis et mitä sulle kuuluu ja minkälaisii ajatuksii on siviilii tai tulevaisuutta kohti, tai mikä kiinnostaa. Niit tietoja vois sitten siirtää eteenpäin kun koevapaus alkaa. Et ne olis valmiiks katottu ja niihin olis sit helpompi koevapaudessa reagoida ja kattoo vähän pidemmälle. (H2.)

Haastateltava H2 kuvasi edellä pitkäjänteisempää valvotun koevapauden suunnittelua, jolloin voitaisiin saada aikaan vieläkin yksilöllisempi ja tarpeet paremmin huomioiva koevapausjakso ennen varsinaista vapautumista.

Koevapauteen sijoitettavat vangit tulevat eri lähtökohdista. Tästä johtuen on tärkeää, että valvotun koevapauden suunnittelussa vapautuvan vangin yksilölliset tarpeet tulevat riittäväällä tavalla huomioituiksi. Vaikuttamismahdollisuudet näyttäytyivät vähemmän merkityksellisenä elämänhallinnan tukena kuin yksilöllisten tarpeiden huomioiminen koevapauden suunnittelussa ja täytöntöönpanossa. Asioihin vaikuttaminen ja valmistelutyöskentelyyn osallistuminen on tärkeää, mutta aineiston perusteella tarpeiden huomioiminen osana koevapauden aikaista työskentelyä tukee vapautuvan vangin elämänhallintaa kokonaisvaltaisemmin. Kuitenkin myös neuvottelumahdollisuus esimerkiksi koevapauden aikaisesta suunnitelmasta poikkeamisesta sekä koevapauden valmisteluun osallistuminen ja omatoiminen asioiden hoitaminen on nähtävä siviilielämään valmentavina tekijöinä.

7.2 Puitteet ja rutiinit vapauteen valmentajina

Puitteet ja rutiinit luodaan koevapauden suorittajalle pitkälti jo valvotun koevapauden valmisteluvaiheessa. Kaikki haastateltavat kertoivat osallistuneensa itse koevapautensa valmisteluun. Päävastuu asunnon hankkimisesta ja sopivan toiminnan etsimisestä oli ollut vangilla itsellään. Valmisteluvaiheen työskentelyyn osallistui vangin lisäksi erinäinen joukko

vankilan työntekijöitä, joista keskeinen rooli haastattelujen perusteella oli vankiloiden rikos-seuraamusesimiehillä.

Siviiliolosuhteet

Siviiliolosuhteet muodostavat puitteet valvotun koevapauden suorittamiselle. Termi *siviiliolosuhteet* pitää sisällään useita tekijöitä. Aineiston perusteella tärkeimpiä siviiliolosuhteet muodostavia tekijöitä koevapauden aikana ovat asunto, toimintavelvoite ja siviiliympäristö. Näihin tekijöihin liittyy myös muita tukevia elementtejä, kuten perheen kanssa oleminen, vastuu, itsestään huolehtiminen ja harrastukset.

Haastateltavat kokivat koevapauden ja siviiliolosuhteiden olevan hyvä keino harjoitella yhteiskuntaan paluuta. Haastateltavat vertailivat kokemuksiaan valvotun koevapauden kautta ja suoraan vankilasta vapautumisen välillä esimerkiksi seuraavin tavoin:

Se [koevapaus] on hyvä vaihtoehto vankilalle ja tukee raittiuteen ja elämänmuutokseen. Suljettu vankila ei tue mitään. Siellä tutustut uusiin kontakteihin ja vie päinvas-taseen suuntaan. Koevapaus on siihen hyvä mahdollisuus, saada sitä tukea. (H1.)

Vapaus. Et on tämmönen mahdollisuus. Omalla kohalla, kun mulla oli koti ja perhe odottamassa. Mulla oli kaikki asiat hyvin. Itelläkin, en tiä jos olisin päässy suoraan siviiliin, ni en tiä miten se olis lähtenyt. Ei voi sanoa, että se lähti hyvin käyntiin muutenkaan, mut olisko se lätenyt sit ihan lapasesta se toiminta ilman koevapautta. (H5.)

Asumisen järjestyminen valvotun koevapauden ajalle on yksi valvottuun koevapauteen pääsyn edellytyksistä, mikä luo tärkeän perustan yhteiskuntaan integroitumiselle. Aineistossa asunnon saamiseen vapautumisen jälkeen liittyi kielteisiä kokemuksia. Asunnon saaminen koettiin vaikeana esimerkiksi vankeustuomion myötä saadun leiman tai menetettyjen luottotietojen vuoksi.

Haastateltavilla oli myönteisiä kokemuksia asumisjärjestelyistä valvotun koevapauden aikana. Haastateltavista neljä asui koevapauden aikana kotona perheensä kanssa. Kahdella asuminen oli järjestynyt eri tavoin tuetussa ympäristössä. Tuetusti asuneet haastateltavat pitivät alkuvaiheen tukea hyvin tärkeänä myös asumisen suhteen. Tuetussa asumisessa näkyi

haastateltavien kertomana vahvasti myös yhteisön tuki. Asumista tukevat tahon toiminta näkyi asumisen tuen ohella myös muulla tavoin:

Sain ihan konkreettista apua ja tukea. Varsinkin se vertaistuki, se oli ihan ykkösluokka ja sit se, että vaikka se voi tuntuu häpeälliseltä ettei ymmärrä jotain lappua [viranomaisasiointi] ja kaupaskäynteihin, sinnekin kaveri lähti mukaan, koska kaupaskäynti voi jännittää. Pienistä asioista muodostuu sellai suurempi kokonaisuus. Ne ihmiset ymmärtää mistä sä tuut ja mistä on kysymys. Niillä on pelisilmää ja ne osaa ohjailla, tai puitteita mihin vois mennä. (H2.)

Perheelliset haastateltavat pitivät tärkeänä sitä, että koevapauden aikana oli mahdollisuus asua kotona ja viettää aikaa perheen kanssa:

Sai olla perheen kanssa, ruveta rakentaa sitä. Mul on [toisessa kunnassa] aikasempi perhe, se nyt meni. Se oli se nuoruus sitä mitä oli, se nyt meni miten meni. (H2.)

Vankilatuomion koettiin rajoittaneen yhdessä perheen kanssa vietettyä aikaa. Haastateltavien pohdintaan perheen kanssa asumisen tärkeydestä liittyi syyllisyyden ja huonon oman tunnon tunteita. Menetettyä aikaa haluttiin korvata viettämällä mahdollisimman paljon aikaa kotona perheen kanssa valvotun koevapauden aikana.

Kahden haastateltavan kohdalla eläimet nousivat perheen tavoin tärkeään asemaan. Haastateltava H4 koki vastuun eläimistä motivoineen myös itsestään huolehtimiseen:

Ei voinu viettää sellasta hälläväliä elämää. Se oli tietty vankilankin puolesta kontrolloitua se elämä ja sit oli, halus nää perusasiat pitää kunnossa, mitä nyt esimerkiks asumiseen liittyy. Ja oli ne koiratkin, mistä piti huolehtia. Se koira oli kaveri, jonka mä olin ottanut huolehdittavakseni ja sen takia mun piti pitää ittestäni huolta, et mä pystyn pitää siitä huolen. (H4.)

Vastuuntunto eläimistä näkyi yhden haastateltavan kohdalla jopa suurempana kuin vastuu omasta perheestä. Tämä haastateltava kertoi, että vastuu lapsista oli helppo antaa perheen äidille. Haastateltava kuitenkin koki olevansa ainoa henkilö, joka pystyy ottamaan vastuuta eläimen hoitamisesta.

Valvotun koevapauden aikainen toimintavelvoite täyttyi haastateltavien kohdalla eri tavoin. Haastateltavista ainoastaan yksi oli koevapauden aikana palkkatyössä, joka jatkui

vapautumisen jälkeen. Loput viisi haastateltavaa osallistuivat kuntouttavaan työtoimintaan tai muuhun kuntouttavaan toimintaan kuten päihdekuntoutukseen tai erilaisiin ryhmiin.

Jos sä käytät päihteitä, niin sä pääset takas vankilaan. Sit ku sul on joku velvote osallistuu toimintaan, mikä lopuks on sulle hyväks, mut sä et pakosta sais sitä ite aikaan, et päihteiden himo on niin suuri. Että siin on niinku montakin asiaa, jotka pakosta potkii eteenpäin siinä selvinpään olemisessa. (H1.)

Aineiston perusteella kolmannen sektorin toimijat ovat tärkeä vapautuville vangeille toimintaa tarjoava taho. Tarjolla oleva toiminta on monipuolista ja henkilön yksilölliset tarpeet huomioivaa. Järjestön tai yhteisön järjestämä toiminta koettiin myös erityisesti päihteettömyyttä tukevana tekijänä.

Kolmannen sektorin koettiin tarjoavan säännöllisen ja omia kykyjä vastaavan toiminnan lisäksi myös vertaisuuden kokemuksia. Haastateltavien kokemuksia saamastaan vertaistuesta kävin läpi tarkemmin muun muassa elämänhallinnan kokemuksia käsittelevässä luvussa.

Valvotun koevapauden suorittamista varten valmisteltujen puitteiden nähtiin myös vaikuttavan omaan motivaatioon. Haastateltava H4 kertoi, miten koevapautta varten valmistellut puitteet olivat vaikuttaneet hänen omaan ajatteluunsa:

Kyllä sillä [koevapausajalla] on ollu merkitys. Siinä on ollut se, että kun sun on siinä vaiheessa huolehdittava asumiskuvio ja sulla on se tietty toimintavelvote. Sun on pidettävä työmaastakin huoli. Tänä päivänä se asunto ei oo itsestänselvyys. Mä oon ollu aiemmin itseä kohtaan niin hällävälää ihminen. Siinä oppi niinku välittämään itsestään ja tekemään itsensä kanssa asioita. (H4.)

Mahdollisuus harjoitella elämää siviiliympäristössä on aineisto perusteella yksi keskeisimmistä koevapauden aikaisista elämänhallintaa tukevista tekijöistä. Koevapauden suorittaminen siviilielämää pitkälti vastaavissa olosuhteissa nähtiin vankilasta vapautumisvaiheeseen liittyvää kontrastia vähentävänä tekijänä. Edeltävässä otteesta välittyy tiettyjen siviiliolosuhteet muodostavien elementtien tärkeys ja haastateltavan motivaatio pitää niistä tekijöistä kiinni. Aineiston perusteella koevapauden suorittamispuitteet voivat vaikuttaa myönteisesti myös oman muutosmotivaation kehittymiseen ja ylläpitämiseen. Mäkipää (2010) on tehnyt tutkimuksessaan vastaavia havaintoja. Mäkipään laadullisessa tutkimuksessa haastateltavat kokivat vaiheittaisen ja suunnitelmallisen vapautumisen edesauttavan yhteiskuntaan

integroitumista. Vaiheittainen siirtyminen vankilasta vapauteen muun muassa vähensi Mäkipään haastatteleminen henkilöiden mukaan vapautumiseen liittyvää ”vapautumisen huuman” tunnetta. (Mäkipää 2010, 206.)

Kaikkiaan aineistosta oli havaittavissa haastateltavien tyytyväisyys vapautumisen vaiheittaisuuteen. Vaiheittainen vapautuminen tukee elämänhallintaa ja antaa mahdollisuuden harjoitella elämää siviiliolosuhteissa parhaassa tapauksessa monen eri tahon tukemana.

Säännöllisyys ja suunnitelmallisuus

Osa valvotun koevapauden valmistelua ja toimeenpanoa ovat säännöllisen toiminnan ja aikataulutetun arjen sisällyttäminen osaksi koevapausaikaa. Tärkeimpiä koevapauden säännöllisyyttä ja suunnitelmallisuutta luovia tekijöitä ovat säännöllinen toimintaan osallistuminen, sitoutuminen ehtojen noudattamiseen, koevapauden aikainen suunnitelmallisuus sekä kotona pysymisajat.

Haastateltavat kokivat kotona pysymisvelvoitteen myönteisenä osana koevapauttaan. Kotiintuloajan nähtiin normaalina arjen toimintana, eikä siihen liittynyt haastateltavien puheessa kielteisiä ilmauksia. Eräs haastateltava pohti suhtautumistaan kotiintuloaikoihin seuraavalla tavalla:

Eihän yleensä kukaan liiku iltayheksän jälkeen ulkona, jos on töissä käyvä ihminen. Eihän se jaksakaan enää lähteä, jos pitää aamulla olla hereillä. Kun meet kotiin kuuden seittämän aikaan, niin ei tee ees mieli lähteä. Rupeet jo huilaamaan seuraavaan päivään. (H5.)

Kotiintuloaikojen kuvailtiin tukevan myös arjessa jaksamista, kun illan ja aamun välisenä aikana oli velvoite pysyä kotona.

Suunniteltujen aikataulujen noudattamisesta on vastuu koevapauden suorittajalla itsellään. Koevapautta varten laaditaan viikkokohtaiset aikataulut, joissa on tarkasti määritetty esimerkiksi toimintaan osallistumisaika sekä muu asiointi, kuten tapaamiset päihdetyöntekijän tai ehdonalaisvalvojan kanssa.

Aiemmin mä en oo missään töissä käyny. Et silloin [koevapauden aikana] mun piti kuitenkin noudattaa aikoja. Piti mennä [toimintaan] tiettyyn aikaan ja piti soittaa valvontapuhelut tiettyyn aikaan. Kotona olla tiettyyn aikaan. Toi semmosta rytmii, jota oppi paremmin noudattaa. Oppi siotutuu paremmin aikatauluihin. (H1.)

Säännöllisyyden koettiin koevapauden aikana lisäävän paitsi rutiinien myös omatoimisuuden oppimista:

Joutu tekee sitä viikko-ohjelmaa ja joutu miettii, et mihin mä oon menossa ja mitä mä oon tekemässä. Ei pysty vaan ovesta lähtee. Piti pitää ne rajat tarkasti ja toimii kellon, sillein suurinpiirtein tarkasti. (H3.)

Kaikilla haastateltavilla oli kokemusta myös vapautumisesta suoraan vankilasta. Haastateltavien näkemyksen mukaan valvotun koevapauden kautta vapautuminen tukee yhteiskuntaan integroitumista paremmin, sillä peruslähtökohdat yhteiskuntaan palaamiselle ovat tuolloin vapautumishetkellä olemassa:

Hallitusti, kun susta kontrolloidusti lasketaan irti, annetaan pikkuhiljaa siimaa, ni siitä on helpompi ruveta pärjäämään. Onhan se koevapauskkin jo raitista aikaa, jos sen onnistuu pitämään puol vuotta kunnossa. Ni ehkä se ois edes hitusen helpompaa. Hyvässä lykyssä oot töissä ollu. Oot saanu sen pohjan rakennettuu. En mä usko, et sitä on niin helppo lyöä läskiks, ku että pam, siviiliin, ei oo asuntoo, ei oo mittään ja oot tilannu jo huumelastin ovelle. (H6.)

Aineistosta tekemieni havaintojen perusteella siviiliolosuhteita kuvastavat tekijät, kuten asunto, perheen luona asuminen sekä säännöllinen työ ja toiminta, lisäävät ja ylläpitävät koevapauden suorittajan motivaatiota esimerkiksi sitoutua toimintaan ja päihitteettömyyteen. Havainnot ovat yhteneviä Mäkipään (2010) sekä Rantasen, Lindqvistin, Lindströmin, Vuorisén ja Weckrothin (2016) tutkimusten kanssa. Puitteet ja rutiinit -pääluokan kohdalla merkittävä huomio olikin, että sen sisältämät osa-alueet, *siviiliolosuhteet* sekä *säännöllisyys ja suunnitelmallisuus*, tukevat monelta osin toisiaan. Aineiston perusteella säännöllisyys ja suunnitelmallisuus tuovat elämään rutiineja ja edesauttavat sitoutumista koevapauden ehtojen noudattamiseen. Suunnitelmallisuuden, kuntouttavan toiminnan ja kontrollin myönteinen arjenhallintaa edistävä vaikutus on todettu myös aiemmissa tutkimuksissa (esim. Rantanen ym. 2016, 91). Aineistosta oli havaittavissa, että säännöllinen ja suunnitelmallinen arki tukevat arjessa jaksamista ja elämänhallintaa monelta osin.

7.3 Tuki ja kontrolli apuna elämänmuutoksessa

Koevapauden suorittamista valvotaan teknisten valvontalaitteiden, valvonta soittojen ja tukipartion suorittamien valvontakäyntien avulla. Valvotun koevapauden valmistelussa huomioidaan vapautuvan vangin tuen tarpeet, joiden pohjalta pyritään järjestämään tarvittavat tukitoimet jo valvotun koevapauden ajalle.

Tuki ja kontrolli ovat aineiston perusteella keskeisin valvotun koevapauden elämänhallintaa tukevista pääluokista. Pääluokka muodostui muiden ihmisten tarjoaman tuen ja valvonnan yläluokista. Aineistosta tekemieni havaintojen perusteella koevapauden suorittajat saavat tukea läheisiltään, ammatti-ihmisiltä, Rikosseuraamuslaitoksen työntekijöiltä, kolmannen sektorin edustajilta ja vertaisiltaan. Merkittävimmäksi tukitahoksi osoittautui aineistosta vertaistuki, josta kaikilla haastateltavilla oli kokemusta tavalla tai toisella.

Muilta saatu tuki

Kaikkiaan haastateltavat kokivat koevapauden aikaisen tuen tärkeänä asiana. Jotkut haastateltavista kertoivat saavansa tukea läheisiltään. Toiset eivät halunneet läheistensä tietävän asioistaan liikaa, jotta yhteiset hetket heidän kanssaan olisivat huolettomia ja mukavia. Tuki näyttäytyi kuitenkin merkittävänä tekijänä huolimatta siitä, kuka sitä tarjosi.

Muilta ihmisiltä saadussa tuessa korostui keskustelujen ja ymmärryksen tärkeys. Haastateltavat kokivat, että muiden kanssa käydyt keskustelut olivat auttaneet esimerkiksi oman elämäntilanteensa työstämisessä ja tulevaisuuden suunnittelussa. Seuraavassa otteessa haastateltava H1 kertoo käynneistään ehdonalaisvalvojansa luona:

Sain [valvojalta] eri tavalla tukea ku toiselta päihdeongelmaiselta esimerkiks. Eri-laista näkökulmaa niihin asioihin ja elämän haasteisiin. Ja ihminen, joka tietää mitä mahdollisuuksii mul on vaik koevapauden jälkeen. (H1.)

Ammatti-ihmiseltä saatu tuki on aineiston perusteella merkityksellistä, koska tuki ja tieto oli erilaista kuin esimerkiksi vertaisilta saatu tuki. Ammatteisilla koettiin olevan tietoa

nimenomaan yhteiskuntaan integroitumisen edellytyksistä ja erilaisista mahdollisuuksista. Ammatti-ihminen osasi myös ohjata tarpeellisten palvelujen pariin.

Muiden ihmisten kanssa käydyt keskustelut ovat myös voimaantumisen väline. Haastateltavat kokivat, että varsinkin vertaistuki oli tarjonnut heille esimerkkejä selviytymisestä, mikä motivoi myös itseä jatkamaan. Muilta ihmisiltä saatu tuki näyttäytyi kokonaisuudessaan tärkeänä koevapauden aikaisena elämänhallinnan tukena. Jantusen (2010, 94) mukaan vertaistuellisten kokemusten myötä yksilön aiemmat kielteiset elämäkokemukset saattavatkin alkaa näyttäytyä vahvuuksina.

Rikosseuraamuslaitoksen tuki on iso osa valvottua koevapautta. Koevapauden suorittajalla on yhteydenpitovelvollisuus vankilaan päivittäisten valvontasoittojen muodossa. Sen lisäksi vankilan henkilökunta pitää yhteyttä koevapautta suorittavaan vankiin. Keskeinen osa Rikosseuraamuslaitoksen koevapauden aikaista tukea ovat tukipartioiden tuki- ja valvontäkäynnit, joita partiot suorittavat vangin kotiin, toimintavelvoitepaikalle tai muuhun viikkoaikataulun mukaiseen kohteeseen. Tukipartioiden käyntien ja työntekijöiden kanssa käytyjen keskustelujen haastateltavat kokivat tarjoavan paitsi henkistä tukea myös tärkeää tukea päihteettömänä pysymiseen. Seuraavassa haastateltava kertoo ajatuksistaan Rikosseuraamuslaitokselta saamastaan tuesta:

Välillä saatto ne soitot venähtää pitkäks. Sitten myös tukipartio, ketkä kävi kotona. Heidän kanssa keskusteltiin elämän perusasioista ja oli turvallinen paikka heittää kysymyksiä, et miten pitäis joissain asioissa toimia. (H4.)

Muilta saadun tuen merkitys elämänhallinnan ja elämänhallinnan tunteen syntymisen kannalta on aineiston perusteella kiistaton. Huolimatta siitä, että haastateltavat kuvasivat myönteisesti saamaansa runsasta ja eri tahojen tarjoamaa tukea, siihen liittyi myös paljon toivovaa puhetta. Haastateltavat H4 ja H5 olisivat kaivanneet valvotun koevapauden ajalle vielä tiiviimpää tukea:

Mäkin palasin tähän paikkakunnalle, mut mä olin muutama vuosi ennen tuomiota toisella paikkakunnalla. Eli ei kaikesta tiedä, mitä tääl on tapahtunu. Et siinä olis ollu joku tekemässä sitä asiaa ensimmäisiä kertoja. (H4.)

Voihan se olla, että olis pitänyt paremmin puuttua [koevapauden aikana] niihin päih-teisiin näin jälkikäteen ajateltuna. Et ois ehkä pitänyt käydä näitä keskusteluja ehkä enemmän. Mä uskon, et sillä [päihdepalveluilla] ei ois mitään merkitystä, mut esimerkiks nyt kun mä olin avotalossa, ni mä kävin sen päihdekuntoutusohjelman. Et jos ois ollu niinku enemmän tietonen siinä vaiheessa. Että se sama tietoisuus ku nyt. Kun [päihdepalveluissa käynti] oli vaan keskustelua. Mun oli vaikee lähtee puhumaan kun mun ei tehny mieli päihkeitä. Ehkä mä olisin enemmän vaan halunnu sitä tietoa. Joo. Se olis ehkä aino ollu, minkä oisin muuttanu. Niinku vertaistuki. (H5.)

Muilta saatu tuki on aineiston perusteella merkittävin yksittäinen vapautuvan vangin elämäntähtäilyä tukeva tekijä. Erityisesti vertaistuen merkitys samankaltaisine kokemuksineen ja ymmärtävine keskusteluineen on huomion arvoinen. Koevapauden kaivattiin vieläkin enemmän vertaistukea ja lisäksi tiiviimpää rinnalla kulkemista erityisesti valvotun koevapauden alkuvaiheessa. Edellä haastateltava H5 koki vertaisten kautta saadun päihdehaitta-tietämyksen omalta kannaltaan tärkeämpänä kuin keskustelut päihdetyöntekijän kanssa. Aineisto osoitti vertaistuen olevan samankaltaisten kokemusten ja kuuluvuuden tunteen lisäksi myös tärkeä päihdeettömyyden tuki. Vertaistuki on myös aiemmissa koevapautta käsittelevissä tutkimuksissa nähty tärkeänä päihdeettömyyttä tukevana tekijänä (esim. Rantanen ym. 2016, 91).

Valvonta

Se, että oli kontrollin alla koko ajan. Ja sen tiedostaa. Et se on edelleenki vankeusai-kaa. Ja siinä yritetään työstää kummiski niitä asioita, mitkä tulee eteen. (H2.)

Valvonnalla tarkoitetaan tässä yhteydessä Rikosseuraamuslaitoksen taholta tapahtuvaa kontrollia. Valvottuun koevapauden sijoitettua vankia valvotaan vankilan toimesta erilaisin teknisin välinein sekä pistokoemaisiin valvontakäynnein, joita tukipartiot tekevät koevapauden suorittajan kotiin, toimintapaikalle tai muuhun sovittavaan paikkaan. Nykyään oleellinen osa valvotun koevapauden aikaista valvontaa on jalkaan asennettava nilkkapanta, jonka avulla seurataan koevapauden ehtojen noudattamista aikataulujen ja liikkumaa-alueen osalta.

Aineiston perusteella valvonnalla on ensisijaisesti päihdeettömyyttä ylläpitävä ja päihdeettömyyteen tukeva merkitys. Päihdeettömyyden valvonta nähtiin yhteiskuntaan integroitumisen kannalta varsin oleellisena tekijänä:

Sekin on hyvä, et on päihteettömyyden valvonta. Koevapauden aikanakin ni kyllä se jarruttaa monia ihmisiä. Ei kaikkia, mut kuitenkin. (H6.)

Rantasen ym. (2016) tutkimustulokset tukevat aineistosta tekemiäni havaintoja koevapauden aikaisen valvonnan osalta. Niiden mukaan valvotun koevapauden aikainen valvonta tukee vapautuvan vangin päihdekuntoutusta lisäämällä motivaatiota päihteettömänä pysymiseen (Rantanen ym. 2016, 189).

Koevapauden aikaista päihteettömyyden valvontaa voi aineiston perusteella tapahtua myös muiden kuin Rikosseuraamuslaitoksen työntekijöiden toimesta. Valvonta saattaa toteutua koevapauden rangaistusajan suunnitelman mukaisesti oman kunnan päihdepalveluissa tai osana toimintavelvoitetta esimerkiksi vangin osallistuessa päihteettömään toimintaan, johon kuuluu osana myös päihteettömyyden valvonta.

Rikosseuraamuslaitoksen taholta tapahtuva valvonta kytkeytyi kuitenkin aineistossa vahvasti osaksi muita valvotun koevapauden elämänhallintaa tukevia yläluokkia. Aineiston perusteella valvontaan yhdistyy paljon keskusteluja koevapauden suorittajan kanssa. Käytyjen keskustelujen myötä valvonta liittyy esimerkiksi oleellisella tavalla osaksi edellä kuvattua *muilta saadun tuen* yläluokkaa.

Aineistosta tekemiäni havainnot osoittivat valvonnan olevan ennen kaikkea hyvä ja valvotun koevapauden ehtojen noudattamista tukeva elementti. Sen sijaan valvontaan käytettävät tekniset välineet herättivät erään haastateltavan kohdalla kovasti pohdintaa:

Mitään muuta negatiivista sanottavaa mulla ei oo ku se jalkapanta, se on ihan perseestä kun se on niin iso. Se on huono juttu. Kesälläkin se näkyy joka paikkaan, talvella sä et saa sitä mihinkään työkenkien alle esimerkiks. Se hinkkaa ja sit sä joudut vielä erikseen sitä toista vastaanotinta raahaa mukana. Kyllä nykytekniikalla pitäis pystyy keksii joku järkevämpi ratkasu ku nilkkamätikkä ja siitä vielä se typerä puhelin. (H6.)

Haastateltava koki jalkapannan paitsi hankalana ja kömpelönä käyttäen, myös leimaavana. Tietyissä tilanteissa, kuten uimahallikäynneillä, jalkapanta tuntui hänen mielestään ikävältä. Haastateltava piti selvänä, että ulkopuoliset tietävät kyseessä olevan rangaistuksen suorittamisen valvontaan tarkoitettu väline. Haastateltava kertoi myöhemmin ratkaisseensa ongelman jättämällä käymättä uimahallissa.

7.4 Valvottu koevapaus tukee elämänhallintaa

Aineiston analyysin tuloksena muodostui kuusi yläluokkaa, jotka kuvastivat valvotun koevapauden elämänhallintaa tukevia tekijöitä. Nämä tekijät jakautuivat edelleen kolmeen pääluokkaan, jotka yhdessä kuvastavat tärkeimpiä valvotun koevapauden aikaisia elämänhallintaa tukevia elementtejä. Seuraavassa taulukossa (taulukko 2) on kuvattu aineiston pohjalta valvotun koevapauden elämänhallintaa tukevia tekijöitä.

Taulukko 2. Valvotun koevapauden elämänhallintaa tukevat elementit.

YLÄLUOKKA	PÄÄLUOKKA	YHDISTÄVÄ LUOKKA
Mahdollisuus vaikuttaa Tarpeiden huomioiminen	Yksilöllisyys	Valvottu koevapaus elämänhallinnan tukena
Siviiliolosuhteet Säännöllisyys ja suunnitelmallisuus	Puitteet ja rutiinit	
Muilta saatu tuki Valvonta	Tuki ja kontrolli	

Aineisto osoitti, että valvotun koevapauden aikainen tuki rakentuu koevapauden sisällön yksilölliseen suunnitteluun, koevapauden suorittamisen puitteisiin ja koevapauden aikaiseen konkreettiseen tukeen liittyvistä tekijöistä. Merkittävimpiä elämänhallintaa koevapauden aikana tukevia yksittäisiä tekijöitä ovat aineiston perusteella säännöllinen arkirytm, pitkälti siviilielämää vastaavat olosuhteet ja muilta saatu tuki, joista viimeksi mainittu näyttäytyi aineistossa elämänhallinnan kannalta kaikkein keskeisimpänä.

Aineiston perusteella voi todeta, että säännöllinen arkirytm ja siviiliolosuhteet tukevat vapautuvan vangin elämänhallintaa mahdollistamalla arjen elämisen tuetusti yhteiskunnan

normien mukaan. Osa haastateltavista kertoi jopa kopioineensa koevapauden aikaista aikataulua vapautumisen jälkeiseen elämäänsä, mikä viittaa siihen, että säännöllinen arkirytmisiiviiliä vastaavissa olosuhteissa on myös turvallinen lähtökohta elämänmuutoksen tekemiselle ja sitä myötä varsin hedelmällinen pohja elämönhallinnan tunteen rakentumiselle. Moni haastateltava puhuikin elämänarvojen uudelleen järjestymisestä ja aineettomien arvojen lisääntymisestä omassa elämässä.

Siviiliolosuhteisiin ja muilta saatuun tukeen liittyy aineiston perusteella läheisesti myös päihteettömyys. Haastateltavat kokivat Rikosseuraamuslaitoksen suorittaman päihteettömyyden valvonnan ensisijaisesti tukena omaan päihteettömänä pysymiseensä. Aineisto osoitti, että vapautuvan vangin kannalta on tärkeää saada harjoitella vaiheittaisen vapautumisen myötä päihteetöntä elämää siviiliolosuhteissa. Tulos on yhteneväinen Mäkipään (2010) tutkimustulosten kanssa, joiden mukaan siviilielämän tuettu harjoittelu tukee vapautuvan vangin yhteiskuntaan integroitumista esimerkiksi vähentämällä vankila-ajan ja vapauden välistä kontrastia.

Rikosseuraamuslaitoksen virkamiesten tarjoama tuki näyttäytyi vangin näkökulmasta tärkeänä muutoinkin kuin päihteettömyyden valvonnan suhteen. Monet haastateltavat kokivat tukipartioiden kohtaamisten olleen tärkeitä keskustelutuokioita, jotka tarjosivat kokemuksen ihmisenä kohdatuksi tulemisesta. Granfeltin (2010) yhteiskuntaan integroitumisen kannalta vangin ja vankilan työntekijän väliset ovat tärkeitä. Elämäntilanteen kokonaisvaltainen hahmottaminen, kokemus kuulluksi ja arvostetuksi tulemisesta sekä erilaisten tunteiden käsittely luovat pohjaa kuntoutumiselle ja yhteiskuntaan integroitumiselle. Työntekijöiden kanssa käydyt keskustelut tarjoavat vangille lisäksi mahdollisuuden käsitellä elämäntilannettaan täysin uusista näkökulmista. (Granfelt 2010, 137–138.) Aineiston perusteella Rikosseuraamuslaitoksen työtä ohjaavien lakien (vankeuslaki 767/2005; valtioneuvoston asetus vankeudesta 548/2015; laki valvotusta koevapaudesta 629/2013) voi päihteettömyyden tuen ja inhimillisen kohtelun osalta katsoa toteutuvan valvotun koevapauden aikana. Toki huomion arvoista aineiston perusteella on, että inhimillistä kohtaamista toivottiin myös lisää. Havaintojani inhimillisen kohtelun tärkeydestä tukevat myös Rantasen ja Lindqvistin (2018) huomiot, joiden mukaan asiakkaan ja työntekijän välisellä vuorovaikutuksella on keskeinen merkitys asiakkaan kuntoutumisen kannalta.

Muilta saadusta tuesta erityisen tärkeää on vertaisilta saatu tuki, joka parhaimmillaan luo vapautuvalle vangille kuulumisen ja hyväksytyksi tulemisen tunteita sekä toivoa siitä, että elämäntavan muutos on myös omalla kohdalla mahdollinen. Muilta saadun tuen merkitys elämäntavanhallintaa tukevana tekijänä saattaa selittyä myös sillä, että koevapauden aikana alkanut tuki on omiaan jatkumaan myös varsinaisen vapautumisen jälkeen. Tulokset tukevat esimerkiksi Janhusen (2010, 94) näkemystä vertaistuesta yksilöä voimaannuttavana ja kuntoutumista edistävänä tekijänä. Kun tukiverkosto rakentuu vankaksi jo koevapauden aikana, vähentää se entisestään vankilassa vietetyn ajan ja vapautumisen välistä kontrastia.

8 POHDINTA

Siinä vaiheessa [jos olisi vapautunut suoraan vankilasta] olisi ollu vaikee mieltii, mihin mä nyt meen, mitä mä teen, ku ei olisi ollu sitä asuntoa, ei olisi ollu ehkä mitään suunnitelmaa siihen. Nyt oli ainakin sille puolelle vuodelle suunnitelma. (H4.)

Aloittaessani aineistonkeruuta, ajattelin valvotun koevapauden tukevan vapautuvan vangin elämänhallintaa hyvin. Ajattelin, että ulkoinen kontrolli ja lainkin määrittämä sisältö – kuten asunto ja toimintavelvoite – kiinnittävät vapautuvaa vankia yhteiskuntaan ja totuttavat koevapauden aikana säännölliseen arkeen, jonka elämistä on vapautumisen jälkeen helppo lähteä jatkamaan. Tutkimustulokset vahvistivat ennakko-olettamukseni, mutta ainoastaan osittain. Sitä en osannut ennalta täysin aavistaa, miten keskeinen merkitys on muilta saadulla tuella ja erityisesti, miten tärkeinä haastateltavien puheessa näyttäytyivät myös kohtaamiset Rikosseuraamuslaitoksen virkamiesten kanssa. Nämä herättivät minussa tutkijana tärkeää pohdintaa, jonka pohjalta muodostuivat myöhemmin tässä pohdintaluvussa esittelemäni kehittämisehdotukset.

Valvotun koevapauden kautta vapautuneet vangit kuvailivat elämänhallinnan tunnettaan realistisella ja hyvin avoimella tavalla. Aineistosta oli havaittavissa, että haastateltavat olivat eri vaiheissa omaa elämänmuutosprosessiaan. Tulosten perusteella elämänhallinnan tunteen muodostumiseen vaikuttavat esimerkiksi erilaiset sosiaaliset, taloudelliset ja psykologiset tekijät. Aineisto osoitti, että yksittäiset tekijät ja niiden myötä myös eri elämänhallinnan osa-alueet (ymmärrettävyys, hallittavuus ja mielekkyys) nivoutuvat saumattomasti toisiinsa. Yksittäiset elämänhallinnan tunteen muodostumiseen vaikuttavat tekijät kietoutuivat toisiinsa täyttäen näin myös useampaa kuin yhtä elämänhallinnan osa-aluetta.

Suominen (2013) on pohtinut koherenssin tunteen tutkimisen tarpeellisuutta myös laadullisia menetelmiä hyödyntäen. Ajatus tuntui kiehtovalta ja halusin tarttua haasteeseen tiedostaen, että esimerkkejä vastaavasta menettelystä ei kenties olisi helposti löydettävissä. Elämänhallinnan tunteen kartoittaminen on kokemukseni perusteella haastavaa, mutta mahdollista myös laadullisia aineistonkeruumenetelmiä käyttäen. Laadullisten menetelmien myötä mahdollistui koherenssin tunteet vahvuuden tai heikkouden sijaan sen sisällöllinen

tarkastelu: mitkä tekijät vaikuttavat elämänhallinnan tunteen syntymiseen ja miten ne nivoutuvat toinen toisiinsa.

Tulosten perusteella keskeisimmät valvotun koevapauden elämänhallintaa tukevat elementit ovat valvotun koevapauden yksilöllinen valmistelu, koevapauden suorittamisen puitteet ja säännöllinen arki sekä konkreettinen tuki ja kontrolli. Tärkeimpiä yksittäisiä tekijöitä ovat arjen säännöllisyys, siviiliolosuhteet ja muilta saatu tuki, josta vertaisilta saadun tuen merkitys on ilmeinen. Vertaistuki luo vapautuvalle vangille mahdollisuuden kuulumisen ja hyväksytyksi tulemisen tunteiden kokemukseen sekä toivoa siitä, että muutos on mahdollinen myös itselle. Vertaistuen alkaminen valvotun koevapauden aikana luo pohjaa myös tulevalle vapautumiselle, jolloin tuen läsnäolo oletettavasti jatkuu.

Tutkimukseni tulokset antavat valvotusta koevapaudesta vapautuvan vangin elämänhallinnan tukena varsin myönteisen kuvan. Kuitenkin on syytä huomioida tutkittavien joukkoon liittyen joitain seikkoja. Haastateltaviksi valikoitui henkilöitä oman halukkuutensa perusteella, mikä saattaa jo sinänsä kertoa myönteisestä suhtautumisesta valvottua koevapautta kohtaan. Aineistosta on jo pelkän haastateltavien omaan motivaatioon perustuvan valikoitumisen myötä jäänyt pois koevapauden kautta vapautuneiden henkilöiden kielteisiä näkemyksiä tutkittavasta aiheesta. Kokemukset valvotusta koevapaudesta elämänhallinnan tukena ovat tulosten perusteella varsin myönteisiä. Haastateltavien vähäisen määrän perusteella voisi ajatella, että tulokset eivät ole yleistettävissä. Tulosten luotettavuutta lisää kuitenkin se, että kuudenkin haastattelun myötä tietyt teemat alkoivat toistaa itseään. Lisäksi valvotusta koevapaudesta on ollut hyvin myönteisiä kokemuksia myös aiemmissa tutkimuksissa (esim. Mäkipää 2010; Rantanen & Lindqvist 2018), minkä perusteella tuloksia voidaan pitää uskottavina. Suomalaisessa rikosseuraamusjärjestelmässä valvotun koevapauden valmistelussa ja toimeenpanossa noudatettavat käytännöt ja toimintatavat ovat pääosin yhteneviä. Tämän myötä on oletettavaa, että koevapauden kautta vapautuneilla vangeilla on samankaltaisia kokemuksia koevapauden suorittamisesta. Tästä syystä katson tutkimukseni tuloksia voitavan pitää myös jossain määrin yleistettävänä.

Valvottu koevapaus on korkeintaan kuusi kuukautta kestävä, ehdottoman vankeustuomion loppuu sijoittuva ajanjakso, jonka tehtävänä on valmistaa vankia yhteiskuntaan palaamiseen ja rikoksettomaan elämäntapaan kiinnittymiseen. Koevapaudessa on tutkimukseni tulosten perusteella paljon vapautuvan vangin elämänhallintaa tukevia elementtejä. *Yksilöllisyys,*

puitteet ja rutiinit sekä *tuki ja kontrolli* luovat yhdessä kokonaisuuden, joka mahdollistaa yksilön yhteiskuntaan palaamisen ja siviilielämän aloittamisen tuetusti ennen varsinaista vapautumisajankohtaa. Ehdottomat vankeustuomiot ovat kestoaltaan kuitenkin hyvin vaihtelevia ja pisimmillään yhtäjaksoista vankilassa oloaikaa on voinut kertyä pitkälti toistakymmentä vuotta. Tähän suhteutettuna valvotussa koevapaudessa puhutaan varsin lyhyestä ajankaksosta. Onko kuuden kuukauden aikana mahdollista totutella yhteiskuntaan paluuseen riittävällä tavalla, vai olisiko pitkää ehdotonta vankeustuomiota suorittavien vankien kohdalla tarpeen pohtia valvotun koevapauden keston pidentämistä entisestään yksilölliset tarpeet huomioiden? Tällainen menettely mahdollistaisi paremmin verkostojen luomisen ja vankistamisen koevapauden aikana sekä tarvittaessa myös asumispolun vaiheittaisen kehittymisen esimerkiksi tuetun asumisen kautta omaan vuokra-asuntoon ennen varsinaista vapautumisajankohtaa.

Vangintuntemus on aineiston perusteella yksi tärkeistä inhimillisyyttä kuvastavista teki-
jöistä. Työskentely ja vankeusprosessin eteneminen jatkumona tuttujen työntekijöiden kanssa voisikin olla jatkossa yksi työstettävä seikka Rikosseuraamuslaitoksen toimintoja ja valvottua koevapautta kehitettäessä. Vangin tie vankeudesta vapauteen kulkee esimerkiksi vankilatuomion, valvotun koevapauden ja ehdonalaisen vapauden valvonnan kautta. Tällaisen polun myötä vanki kohtaa useita virkamiehiä, joiden monen kanssa oman historian ja tulevaisuuden näkymien työstäminen alkaa aina alusta. Elämönhallinnan tunteen syntymisen ja yhteiskuntaan integroitumisen kannalta voisi olla järkevää, että vankeusprosessin ajan tuomitulla olisi hänen asioistaan vastaava nimetty omatyöntekijä, jolla olisi riittävästi keskeistä tietoa omista asiakkaistaan, heidän tavoitteistaan ja toiveistaan sekä heidän verkostoistaan. Tällä tavoin voitaisiin vaikuttaa myönteisesti luottamuksellisen asiakassuhteen syntymiseen sekä luoda paremmat lähtökohdat monialaisen yhteistyön toteutumiselle koko vankeusprosessin ajan. Samalla voitaisiin pohtia myös vapautuvien vankien jälkihuollon tarvetta ja tarkoituksenmukaisuutta. Määräajan kestäväällä vapaaehtoisella Rikosseuraamuslaitoksen jälkihuollolla voitaisiin taata tuen jatkuminen vapautuvan vangin yksilöllisten tarpeiden mukaisesti niille vangeille, jotka ovat motivoituneita elämänmuutokseen ja halukkaita jatkamaan työskentelyä heitä tuntevien virkamiesten kanssa myös vapautumisen jälkeen. Tämä tukisi vapautuvan vangin elämönhallintaa ja yhteiskuntaan integroitumista Rikosseuraamuslaitoksen taholta nykyistä paremmin.

Pro gradu -tutkielman tekeminen on ollut minulle matka itseeni, jaksamiseen ja omien rajojeni tarkasteluun. Tutkimuksen teko on ollut tiivis ja tunteikas prosessi, joka on mahdollistanut oman ammatillisuuteni tarkastelun sekä ymmärrykseni kasvamisen entisestään sosiaalityön tiettyjä marginaalisia asiakasryhmiä kohtaan. Tutkimusprosessin ja asiakkaiden omien kokemusten kuulemisen myötä olen alkanut pohtia syvemmin myös omia työskentelytapojani. Ennen kaikkea tätä tutkielmaa tehdessäni olen saanut tavata suurenmoisia ihmisiä. Olen päässyt hetkeksi osaksi heidän elämäänsä ja suonut aikaa kiireettömälle kohtaamiselle heille merkittävien ajatusten parissa. Toisaalta olen myös jälleen saanut tärkeän mahdollisuuden pohtia omaa ammatillisuuttani sekä tavoitteitani sosiaalityön ihmeellisellä ja niin rikkaalla maaperällä.

Tavoitteita saavutetaan. Myönteinen kehitys ei ole ainoastaan sitä, että tietynlainen toiminta päättyy tai tuloksia saavutetaan muuttamatta omassa toiminnassaan mitään. Muutos vaatii paitsi ihmisenä kehittymistä myös oman tuentarpeensa tiedostamista ja tarjotun tuen ottamista vastaan.

Tää on just se kohta, kun voi sanoo, et on ollut pari muuttujaa matkalla. Kun raitistuu ja alkaa tekee niitä oikeita asioita. Ja nimenomaan sen kautta, et saa niihin tukea ja apua. Ni kyl mä tänä päivänä nään tän elämän tosi hienona. (H2.)

LÄHTEET

- Antonovsky, Aaron (1979): *Health, Stress, and Coping*. San Francisco, CA: Jossey-Bass.
- Danielsson, Petri & Mäkipää, Leena (2012): Systemaattinen kirjallisuuskatsaus sähköisen valvonnan vaikuttavuuteen. Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen tutkimustiedonantoja 114. Helsinki.
- Dodgson, Kath; Goodwin, Philippa; Howard, Philip; Llewellyn-Thomas, Siân; Mortimer, Ed; Russell, Neil & Weiner, Mark (2001): *Electronic monitoring of released prisoners: an evaluation of the Home Detention Curfew scheme*. Home Office Research Study 222. London: Home Office Research, Development and Statistics Directorate. Saatavilla <<http://library.npia.police.uk/docs/hors/hors222.pdf>>, luettu 6.3.2018.
- Granfelt, Riitta: Syrjäytymisestä vapaaksi vankilassa? Psykososiaalisen työn merkitys vankeiden elämässä. Teoksessa Laine, Terhi; Susanna Hyväri & Päivi Vuokila-Oikkonen (toim.) *Syrjäytymistä vastaan sosiaali- ja terveysalalla*. Helsinki: Tammi 2010, 131–146.
- Granfelt, Riitta: Asunto vai rikoksettomuus ensin? Asumissosiaalisen työn tuella irti asunnottomuudesta ja rikollisuudesta. Teoksessa Linderborg, Henrik; Mari Suonio & Tytti Lassila (toim.) *Sosiaalityö ja sosiaalinen tuki rikosseuraamusalalla*. Rikosseuraamuslaitoksen julkaisuja 1/2014, 255–274.
- Eskola, Jari & Suoranta, Juha (1998): *Johdatus laadulliseen tutkimukseen*. Tampere: Vastapaino.
- Hartoneva, Anne; Mohell, Ulla; Pajuoja, Jussi & Vartia, Matti (2015): *Yhdyskuntaseuraukset ja vankeus*. Helsinki: Tietosanoma.
- Jantunen, Eila: Vertaistuki masentuneiden osallisuuden vahvistajana. Teoksessa Laine, Terhi; Susanna Hyväri & Päivi Vuokila-Oikkonen (toim.) *Syrjäytymistä vastaan sosiaali- ja terveysalalla*. Helsinki: Tammi 2010, 85–98.
- Keltikangas-Järvinen (2000): *Tunne itsesi, suomalainen*. Helsinki: WSOY.
- Keltikangas-Järvinen (2008): *Temperamentti, stressi ja elämäntilanne*. Helsinki: WSOY.
- Kivivuori, Janne & Linderborg, Henrik (2009): *Lyhytaikaisvanki*. Tutkimus lyhytaikaisvankien elinoloista, elämäntilanteesta ja rikollisuudesta. Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen julkaisuja 248. Helsinki.
- Kuussaari, Kristiina; Tourunen, Jouni; Knuuti, Ulla; Lind, Heidi & Ämmälä, Antti-Jussi (2017): *Rikosseuraamusyksiköiden päihdeasiakkaiden tausta, päihdeidenkäyttö ja heille annetut palvelut*. Tietopuu: Katsauksia ja näkökulmia 4. Helsinki: A-klinikkasäätiö. Saatavilla <https://www.a-klinikka.fi/tiedostot/Tietopuu_Katsauksia_4_2017.pdf>, luettu 10.3.2017.

- Kuula, Arja (2006): Tutkimusetiikka. Aineistojen hankinta, käyttö ja säilytys. Tampere: Vastapaino.
- Laki Rikosseuraamuslaitoksesta (2009): 953/27.11. Finlex – Valtion säädöstietopankki. Ajantasainen lainsäädäntö. Saatavilla <<http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2009/20090953?search%5Btype%5D=pika&search%5Bpika%5D=elämähallin%2A>>, luettu 10.10.2017.
- Laki valvotusta koevapaudesta (2013): 629/23.8. Finlex – Valtion säädöstietopankki. Ajantasainen lainsäädäntö. Saatavilla <<http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2013/20130629>>, luettu 25.9.2017.
- Lappi-Seppälä, Tapio (2000): Rikosten seuraamukset. Helsinki: Werner Söderström Lakitieto Oy.
- Marklund, Fredrik & Holmberg, Stina (2009): Effects of early release from prison using electronic tagging in Sweden. *Journal of Experimental Criminology* vol. 5, 41–61.
- Mäkipää, Leena (2010): Valvotun koevapauden toimeenpano ja sovellettavuus. Oikeuspoliittisen laitoksen tutkimuksia 249. Helsinki.
- Mäkipää, Leena: Valvontaa ja tukea? Sähköinen valvonta suomalaisessa kriminaalipolitiikassa. Teoksessa Hinkkanen, Ville & Leena Mäkipää (toim.) *Suomalainen kriminaalipolitiikka. Näkökulmia teoriaan ja käytäntöön*. Helsingin yliopiston oikeustieteellisen tiedekunnan julkaisu 2013, 450–482.
- Porporino, Frank J.: Bringing sense and sensitivity to corrections: from programmes to 'fix' offenders to services to support desistance. Teoksessa Jo Brayford, Francis Cowe & John Deering (toim.) *What Else Works? Creative work with offenders*. Oregon: Willan Publishing 2010, 61–85.
- Raatikainen, Panu (2004): Ihmistieteet ja filosofia. Helsinki: Gaudeamus.
- Rantanen, Teemu; Lindqvist, Minna; Lindström, Janika; Vuorinen, Pertti & Weckroth, Antti (2016): Yhteistyötä, valvontaa ja kokonaisvaltaista kuntoutusta. Tutkimus valvotun koevapauden ja päihdekuntoutuksen yhdistämisestä. Rikosseuraamuslaitoksen julkaisu 3/2016.
- Rantanen, Teemu & Lindqvist, Minna (2018): Valvottu koevapaus ja siihen liittyvä päihdekuntoutus rikoksentekijöiden kuntoutumisessa. *Janus – sosiaalipolitiikan ja sosiaalityön tutkimuksen aikakauslehti* vol. 26 (1), 3–20.
- Remes, Irina (2010): Näkymättömät muurit – Vangin kokemuksia valvotusta koevapaudesta elämähallinnan viitekehityksessä. Pro gradu -tutkielma. Tampereen yliopisto.
- Rikoslaki (1889): 39/19.12. Finlex – Valtion säädöstietopankki. Ajantasainen lainsäädäntö. Saatavilla <<https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1889/18890039001#L2c>>, luettu 13.3.2018.

- Rikosseuraamuslaitos (2017): Rikosseuraamuslaitos – Tilastoja 2016. Rikosseuraamuslaitoksen tilastollinen vuosikirja. Verkkojulkaisu. Saatavilla <http://www.rikosseuraamus.fi/material/attachments/rise/julkaisut-tilastollinenvuosikirja/OE-naT5BkF/RISE_Tilastoja_2016.pdf>, luettu 23.10.2017.
- Saaranen-Kauppinen, Anita & Puusniekka, Anna (2006a): Koodaus. KvaliMOTV – Menetelmäopetuksen tietovaranto. Tampere: Yhteiskuntatieteellinen tietoarkisto. Saatavilla <http://www.fsd.uta.fi/menetelmaopetus/kvali/L7_2_2.html>, luettu 21.10.2017.
- Saaranen-Kauppinen, Anita & Puusniekka, Anna (2006b): Kvanitifiointi. KvaliMOTV – Menetelmäopetuksen tietovaranto. Tampere: Yhteiskuntatieteellinen tietoarkisto. Saatavilla <http://www.fsd.uta.fi/menetelmaopetus/kvali/L7_3_3.html>, luettu 21.10.2017.
- Sosiaalihuoltolaki (2014): 1301/30.12. Finlex – Valtion säädöstietopankki. Ajantasainen lainsäädäntö. Saatavilla <<https://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2014/20141301#Pidp450703392>>, luettu 26.2.2018.
- Suominen, Sakari: Salutogeneesi – elinympäristö terveyttä edistävänä voimavarana. Teoksessa Honkasalo, Marja-Liisa & Hannu Salmi (toim.) Terveyttä kulttuurin ehdoilla: näkökulmia kulttuuriseen terveystutkimukseen. Turun yliopisto: Kulttuurihistoria 2013, 216–242.
- Suominen, Sakari: Koherenssin tunne – valmius tunnistaa ja käyttää erilaisia voimavaroja. Teoksessa Sihto, Maria & Sakari Karvonen (toim.) Terveyden edistäminen ja eriarvoisuus – lähestymistapoja ja ratkaisuja. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos 2016, 161–172.
- Tuomi, Jouni & Sarajarvi, Anneli (2009): Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. 10. uudistettu laitos. Helsinki: Tammi.
- Valtioneuvoston asetus vankeudesta (2015): 548/30.4. Finlex – Valtion säädöstietopankki. Ajantasainen lainsäädäntö. Saatavilla <<https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2015/20150548?search%5Btype%5D=pika&search%5Bpika%5D=asetus%20vankeudesta#L8>>, luettu 26.2.2018.
- Vankeuslaki (2005): 767/23.9. Finlex – Valtion säädöstietopankki. Ajantasainen lainsäädäntö. Saatavilla <<http://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2005/20050767?search%5Btype%5D=pika&search%5Bpika%5D=elämänhallin%2A>>, luettu 10.10.2017.
- Vilka, Hanna (2005): Tutki ja kehitä. Helsinki: Tammi.
- Vilka, Hanna (2015): Tutki ja kehitä. 4., uudistettu painos. Jyväskylä: PS-kustannus.
- Yhteiskuntatieteellinen tietoarkisto 2017. Aineistonhallinnan käsikirja. Tampere: Yhteiskuntatieteellinen tietoarkisto. Saatavilla <<http://www.fsd.uta.fi/aineistonhallinta/fi/kvalitatiivisen-datan-kasittely.html#litterointi>>, luettu 19.10.2017.

TEEMAHAASTATTELURUNKO**Taustatiedot**

Ikä

Sukupuoli

Vankeustuomioiden määrä

Vankeustuomioon johtaneet rikokset

Koulutustausta

Perhekokoonpano.

- Ketä talouteen kuuluu? Onko perhettä? Onko huollettavia lapsia?

Mitä muuta minun pitäisi sinusta tietää?

Valvottu koevapaus

Kerro koevapaudestasi.

- Mistä vankilasta suoritit koevapauden?
- Miten vapautumistasi valmisteltiin? Keitä valmisteluun osallistui? Osallistuitko itse ja minkä verran?
- Jos olet vapautunut vankilasta joskus ilman koevapautta, miten vapautumistasi valmisteltiin silloin?

→Mitä eroa on mielestäsi vankilasta suoraan vapautumisella ja koevapauden kautta vapautumisella?

Miksi halusit suorittaa loput tuomiostasi valvotussa koevapaudessa?

Vankeus

Kuvaile elämääsi ennen viimeisintä vankeustuomiota.

Kerro vankeusajastasi.

Miten vankilaan joutuminen vaikutti elämääsi?

- Mitä tapahtui?
- Mikä muuttui?

Elämänhallinta

Kuvaile elämääsi tällä hetkellä.

Mitä elämänhallinta sinulle tarkoittaa?

Kuvaile omaa elämänhallinnan tunnettasi.

Omiin asioihin vaikuttaminen

- Koetko voivasi itse vaikuttaa asioihisi?
- Millä tavoin pystyt itse vaikuttamaan elämässäsi tapahtuviin asioihin?
- Kuvaile tilannetta, jossa et ole tuntenut hallitsevasi omaa elämääsi. Mitä silloin tapahtui?

Vastoinkäymiset

- Minkälaiset asiat sinua kuormittavat?
- Minkälaisia ajatuksia vastoinkäymiset sinussa herättävät?

- Miten toimit kohdatessasi vastoinkäymisen? Kuvaile jotain sellaista tilannetta.

Tunteidenhallinta

- Miten mielestäsi hallitset omia tunteitasi?
- Kuvaile tunteidenhallintaasi hankalissa tilanteissa. Kerro esimerkki tällaisesta tilanteesta.

Tuki valvotun koevapauden aikana

Sosiaaliset suhteet

- Kuvaile sosiaalisia suhteitasi. Keitä lähipiiriisi kuuluu?
- Kuvaile lähipiiriltä saamaasi tukea.
- Minkälainen yhteistyön tekijä olet?
- Miten muut ihmiset kuvailisivat sinua?

Tuki valvotun koevapauden aikana

- Minkälaista tukea sait valvotun koevapauden aikana (hoitokontaktit, te-toimisto, velkaneuvonta, tukipartio, järjestöt, mitä muuta)? Mihin näillä tukitoimilla pyrittiin vaikuttamaan ja miksi?
- Miten koet koevapauden aikaisten tukitoimien vaikuttaneen elämääsi vapautumisen jälkeen? Mikä merkitys sillä on ollut tämänhetkisen elämäsi kannalta?
- Mitä tukea olisit kaivannut lisää?
- Mitkä asiat valvotussa koevapaudessa koit hyvänä elämäsi kannalta ja miksi? Mitä nämä asiat ovat saaneet aikaan?

Valvottu koevapaus ja elämänhallinta

- Minkä koevapauden aikaisen tukitoimen koet tämänhetkisen elämäsi kannalta tärkeimpänä tukena?
- Minkälaista elämäsi olisi nyt, jos näitä tukitahoja ei olisi?
- Mitä hyötyä koet valvotusta koevapaudesta olleen sinulle?
- Millä tavoin valvotulla koevapaudella pyrittiin vaikuttamaan elämääsi?
- Mitkä asiat valvotussa koevapaudessa koit elämänhallinnan tunteesi kannalta huonona ja miksi? Mitä olisi voinut tehdä toisin? Miten se olisi vaikuttanut elämääsi?

Haastattelun päättäminen

Kuvaile itseäsi.

- Minkälaisena näet itsesi?
- Kuvaile henkilökohtaisia vahvuuksiasi ja kehittämistarpeitasi.

Tavoitteet

- Mitä tavoitteita sinulla on seuraavan viiden vuoden ajalle?
- Pystytkö mielestäsi itse vaikuttamaan tavoitteidesi saavuttamiseen? Miten?

Mitä muuta haluat kertoa?

PYYNTÖ OSALLISTUA HAASTATTELUTUTKIMUKSEEN

Hei,

Olen sosiaalityön maisterivaiheen opiskelija ja teen pro gradu -tutkielmaa Jyväskylän yliopistossa. Tutkielmani aihe käsittelee valvottua koevapautta elämänhallinnan tukena sekä koevapauden kautta vapautuneiden henkilöiden omia kokemuksia valvotusta koevapaudesta ja elämänhallinnan tunteestaan.

Haastattelulla toivon kuulevani kokemuksia, joita valvotun koevapauden suorittaneella asiakkaalla on valvotun koevapauden suorittamisesta ja elämänhallinnan tunteestaan. Haastattelun aikana saat kertoa asioista omin sanoin ilman tarkkaan rajattuja kysymyksiä. Tärkeintä on, että keskustelemme koevapaudesta, hyvinvoinnista ja elämänhallinnasta sekä koevapauden aikana ja sen jälkeen saamastasi tuesta.

Saat tämän haastattelupyynnön yhdistyksen työntekijän kautta. Näin haluan menetellä, jotta saat itse päättää, haluatko minun ottavan sinuun yhteyttä ja siten antaa suostumuksesi haastatteluun. Kun saan yhteystietosi, voin ottaa Sinuun yhteyttä. Voimme sopia yhdessä sopivan ajankohdan haastattelun toteuttamiselle. Henkilötietojasi ei käytetä tutkimuksessa, vaan tarvitsen niitä ainoastaan tavoittaakseni Sinut haastattelua varten.

Allekirjoitetun lomakkeen voit palauttaa työntekijällesi, joka toimittaa yhteystiedot minulle yhteydenottoa varten. **Teen haastatteluja loka-marraskuussa 2017.** Kiitokseksi haastatteluun osallistumisesta saat lahjakortin.

Kiitän Sinua jo etukäteen haastatteluun osallistumisesta!

Pauliina Palovaara

sähköposti: pauliina.l.palovaara@student.jyu.fi

Nimesi:

Tapa, jolla toivot yhteydenottoa (puhelinnumero/postiosoite/sähköposti):

____ / ____ 2017 Allekirjoitus:

Allekirjoituksellani suostun haastateltavaksi yllä mainittuun tutkimukseen sekä haastattelu-
materiaalin käyttöön tutkimuksen teossa.